

บทที่ ๔

วิเคราะห์สงครามที่เป็นธรรมในทฤษฎะพุทธจริยศาสตร์เถรวาท

ในหลักพุทธศาสนาโดยเฉพาะนิกายเถรวาทที่ยังคงคำสอนดั้งเดิมของพระพุทธองค์มาแต่ครั้งพุทธกาล ปฏิเสธการฆ่าหรือการทำสงครามอย่างสิ้นเชิง แต่กระนั้นก็มีคำถามว่า แล้วในรัฐหรือประเทศที่นับถือศาสนาพุทธจะปกป้องตนเองและประเทศชาติในยามสงครามได้อย่างไร ? ทหารที่ทำหน้าที่ป้องกันประเทศไม่ต้องเป็นคนบาปทั้งหมดหรือ ? คำถามดังกล่าว พุทธศาสนาเถรวาทไม่สนับสนุนและปฏิเสธเสียทีเดียว ผู้วิจัยจึงคิดว่านี่คือพื้นที่ในการแสดงความคิดเห็นเชิงปรัชญา ที่จะวิเคราะห์ “การทำสงครามที่เป็นธรรม” ในทฤษฎะพุทธศาสนาว่าเป็นเช่นไร สำหรับบทนี้มีการแบ่งเนื้อหาหลักออกเป็น ๔ ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ ๑ ว่าด้วย หลักเจตนาและกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท เพื่อแสดงให้เห็นผลจากการกระทำประเภทต่างๆ อันเกิดจากเจตนาที่แตกต่างกัน รวมถึงวิบากกรรมที่แตกต่างกันตามเจตนา ซึ่งหลักธรรมดังกล่าวจะนำไปวิเคราะห์การทำสงครามที่เป็นธรรมร่วมกับแนวคิดพุทธจริยศาสตร์เถรวาทต่อไป

ส่วนที่ ๒ ว่าด้วยแนวคิด พุทธจริยศาสตร์ เถรวาท ซึ่งได้แบ่งพุทธจริยศาสตร์ออกเป็น ๓ ระดับด้วยกัน ได้แก่ ระดับต้น (หลักเบญจศีล-เบญจธรรม) ระดับกลาง (หลักกุศลกรรมบถ ๑๐) และระดับสูง (มรรคมีองค์ ๘)

ส่วนที่ ๓ ว่าด้วยกรณีศึกษาพระสงฆ์ศรีลังกากับการทำสงคราม

ส่วนที่ ๔ ว่าด้วยการวิเคราะห์การทำสงครามที่เป็นธรรมในทฤษฎะพุทธจริยศาสตร์เถรวาท โดยผู้วิจัย

แม้หัวใจสำคัญของบทนี้ จะอยู่ที่เนื้อหาส่วนที่ ๒ ที่เป็นการนำหลักพุทธจริยศาสตร์เถรวาทไปวิเคราะห์การทำสงครามที่เป็นธรรม แต่ทั้งนี้หลักธรรมดังกล่าวมีความสลับซับซ้อน จึงต้องอธิบายข้อมูลอื่นๆ อันเป็นพื้นฐานเพื่อความเข้าใจที่ตรงกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องหลักเกณฑ์การพิจารณาความถูกต้องอื่นๆ ในทางพุทธ เช่น หลักเจตนา และหลักกฎแห่งกรรม ซึ่งมีอิทธิพลอย่างมากในการวิเคราะห์การทำสงครามที่เป็นธรรม เนื่องจากพุทธศาสนิกชนในพุทธศาสนาเถรวาท มีทั้งที่เป็นฆราวาสและบรรพชิต การดำรงในศีลแตกต่างกัน การกระทำบางอย่างสามารถกระทำได้

ในฆราวาสแต่ทำไม่ได้ในบรรพชิต จึงจำเป็นต้องวิเคราะห์การทำสงครามที่เป็นธรรมอย่างรอบด้าน ไม่ใช่วิเคราะห์แค่หลักพุทธจริยศาสตร์อย่างเดียว

๔.๑ หลักเจตนาและกรรมในพระพุทธศาสนา

ก่อนที่จะไปทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักพุทธจริยศาสตร์ ซึ่งเป็นการตัดสินความถูกต้องผิดในแบบฉบับพุทธศาสนา ผู้วิจัยขอเสนอหลักเจตนาและกรรมก่อน เพราะแม้จะเป็นการกระทำเดียวกันแต่ก็อาจส่งผลผิดถูกต่างกัน กล่าวคือ พุทธศาสนาถือว่าทุกการกระทำต้องประกอบด้วยเจตนาเป็นหลัก และเจตนาตัวเองเป็นตัวบ่งชี้ผลกรรมที่จะตามมา อย่างในกรณีของการทำสงคราม แม้จะเป็นการพรากรชีวิตเหมือนกัน ที่คนที่มีเจตนาในการทำร้ายผู้อื่นให้บาดเจ็บเสียชีวิต ย่อมได้รับผลของกรรม (ชั่ว) มากกว่าคนที่ฆ่าเพราะป้องกันตัว หรือไม่มีเจตนา เป็นต้น

ในพระอภิธรรมปิฎกได้ให้นิยามความหมายของ “เจตนา” ว่าหมายถึง ความตั้งใจ, ความมุ่งใจหมายจะทำ, เจตจำนง, ความจำนง, ความจงใจ, เป็นเจตสิกที่เกิดกับจิตทุกดวง เป็นตัวนำในการคิดปรุงแต่ง หรือเป็นตัวการในการทำกรรม หรือกล่าวได้ว่าเป็นตัวกรรมทีเดียว แบ่งออกเป็น ๓ กาล ซึ่งใช้เป็นข้อพิจารณาในเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรมได้แก่

๑. ปุพพเจตนา คือ เจตนาก่อนที่จะทำกุศล เช่น คิดที่จะให้ทานว่าเราจะให้ทานกับผู้นี้ ก็เป็นเจตนา ก่อนให้ ๒. มุญจนเจตนา คือ เจตนา ขณะที่ทำกุศล ที่เป็นขณะที่ให้ ๓. อปรเจตนา คือ เจตนาหลังจาก การกระทำ คือ เจตนาที่เกิดพร้อมกับกุศลจิต เช่น ขณะที่ให้ทานไปแล้ว ก็นึกถึงกุศล ด้วยจิตโสมนัสในกุศลนั้น ก็ถือว่าเป็นเจตนาหลังให้ ที่เกิดกับกุศลจิต^๑

เจตนาในทางธรรมมีความหมายที่ละเอียดอ่อนกว่าที่เข้าใจกันทั่วไป กล่าวคือ โดยทั่วไปมักใช้เจตนาเมื่อต้องการเชื่อมโยงความคิดที่อยู่ภายในกับการกระทำที่แสดงออกมา ภายนอกเช่น พูดลงไปไม่ได้เจตนา หรือกระทำการโดยเจตนา เป็นต้น แต่ในทางธรรมถือตามหลักกรรม ก็คือ การกระทำ การพูดที่แสดงออกภายนอกโดยจงใจก็ดี ความคิดต่างๆ แม้เล็กน้อยที่เกิดขึ้นชั่วครู่ ชั่วขณะแล้วผ่านไปก็ดี ภายในจิตใจการคิดถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งในลักษณะใดลักษณะหนึ่งก็ดี ล้วนมีเจตนาเป็นตัวประกอบอยู่ด้วยทั้งสิ้น

เจตนาจึงเป็นเจตจำนง ความจงใจ การเลือกอารมณ์ของใจ ตัวนำที่หันเหชักนำทำให้จิตเคลื่อนไหวโน้มน้าวไปหา หรือผละไปจากสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็นตัวการจัดแจงแต่งวิถีทางของจิต และเป็นตัวการปรุงแต่งจิตนั้นให้เป็นไปต่างๆ เมื่อเจตนาเกิดขึ้นครั้งหนึ่งก็คือกรรมเกิดขึ้นทีหนึ่ง เมื่อ

^๑ บุญมี แท่นแก้ว และคณะ, **ปรัชญาเบื้องต้นทั่วไป**, (กรุงเทพมหานคร: ห.จ.ก. ธนะการพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๑๐๕.

กรรมเกิดขึ้นแล้ว ก็มีผลทันที เพราะเมื่อเจตนาเกิดขึ้น ก็คือมีกิจกรรมเกิดขึ้นในจิต แล้วจิตมีการเคลื่อนไหวหรือไหวตัวแล้ว แม้เป็นเพียงความคิดอะไรเล็กน้อย ซึ่งถึงจะไม่มีผลอะไรสำคัญแต่ก็เป็นกรรมแล้ว

การกระทำสิ่งใดๆ ของมนุษย์จะต้องมีเจตนาเป็นตัวนำ เมื่อมีเจตนาเป็นตัวนำแล้ว กระทำลงไปจึงเรียกว่า กรรม ถ้าเป็นกุศลเจตนาก็เป็นกรรมดี ถ้าเป็นอกุศลเจตนาก็เป็นกรรมชั่ว ช่องทางในการกระทำกรรมมี ๓ ทาง คือ กาย วาจา และใจ อีกประการหนึ่ง กรรมที่ถือว่าสมบุญนั้น จะต้องประกอบ ด้วยลักษณะ ๔ ประการ คือ (๑) กิเลส (๒) เจตนา (๓) การเคลื่อนไหว และ (๔) เกิดผลสำเร็จ ในส่วนนี้ หากการก่อสงครามเป็นไปตามลักษณะ ๔ ประการนี้ เช่น ผู้นำประเทศมีความอยากครอบครองประเทศเพื่อนบ้าน เนื่องจากมีความอุดมสมบูรณ์มากกว่า (เกิดกิเลส) จึงได้มีการวางแผนการรบเพื่อยึดครอง (มีเจตนา) จากนั้นได้ดำเนินการตามแผนที่วางไว้ (การเคลื่อนไหว) และในที่สุดก็สามารถยึดครองประเทศเพื่อนบ้านได้สำเร็จ (เกิดผลสำเร็จ) หากเป็นเช่นนี้ถือว่าเป็นกรรม (ชั่ว) ที่สมบุญ

หากนำหลักเจตนา ไปอธิบายกับการทำสงครามที่เป็นธรรม สามารถที่จะสรุปได้ว่า หากเป็นสงครามป้องกัน ไม่ได้มีจิตใจต้องการฆ่าหรือแย่งชิง แต่เป็นการปกป้องผู้อื่น ปกป้องประเทศ ในทางพุทธศาสนา ถือมีบาปน้อยกว่าการฆ่าด้วยเจตนามุ่งร้าย ต่างจากสงครามรุกราน แม้จะรุกรานเพื่อความอยู่รอด แต่มีเจตนาที่ต้องการแย่งชิงของผู้อื่น ก็ถือเป็นความผิด เพราะเจตนาเป็นอกุศล นอกจากนี้ยังต้องนำเกณฑ์ตัดสินบาปมาก บาปน้อยมาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินด้วย เช่น การฆ่าเป็นบาปมากเพราะสัตว์มีคุณมาก การฆ่าเป็นบาปน้อย เพราะสัตว์มีคุณน้อย หรือ การฆ่าเป็นบาปมาก เพราะผู้ฆ่ามีเจตนาแรง การฆ่าเป็นบาปน้อย เพราะผู้ฆ่ามีเจตนาอ่อน เป็นต้น

ส่วนในเรื่องของกรรม ในภาษาสันสกฤต หรือ กัมม ในภาษาบาลี หมายถึง การกระทำ หรือกำลังกระทำ ในด้านความหมายนั้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสความหมายของกรรมไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยเหตุนี้ว่า เรากล่าวว่าเจตนาเป็นตัวกรรม บุคคลคิดแล้วจึงกระทำด้วยกาย วาจา และใจ”^๒ จากพุทธพจน์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า เจตนาเป็นสิ่งสำคัญ โดยทั่วไปจะแบ่งกรรมออกเป็น ๒ ประเภท คือ ๑) กุศลกรรม หรือ การกระทำที่ดี ฉลาด เกิดจากปัญญา ส่งเสริมคุณภาพของชีวิต หรือการกระทำที่เกิดจากกุศลมูล ได้แก่ อโลภะ อโทสะ

^๒ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๕๙-๒๗๕.

และอโมหะ และ ๒) อกุศลกรรม หรือการกระทำที่ไม่ดี ไม่ฉลาด ไม่เกิดจากปัญญา ทำให้เสื่อมเสีย คุณภาพชีวิต หมายถึง การกระทำที่เกิดจากอกุศลมูล ได้แก่ โลภะ โทสะ หรือโมหะ^๓

กรรมใดที่บุคคลทำด้วยโลภะ เกิดจากโลภะ มีโลภะเป็นเหตุ มีโลภะเป็นแดนเกิด กรรมนั้นเป็นอกุศล กรรมนั้นมีโทษ กรรมนั้นมีผลเป็นทุกข์ กรรมนั้นเป็นไปเพื่อความเกิดกรรมอีก กรรมนั้นไม่เป็นไปเพื่อความดับกรรม

กรรมใดที่บุคคลทำด้วยโทสะ เกิดจากโทสะ มีโทสะเป็นเหตุ มีโทสะเป็นแดนเกิด กรรมนั้นเป็นอกุศล กรรมนั้นมีโทษ กรรมนั้นมีผลเป็นทุกข์ กรรมนั้นเป็นไปเพื่อความเกิดกรรมอีก กรรมนั้นไม่เป็นไปเพื่อความดับกรรม

กรรมใดที่บุคคลทำด้วยโมหะ เกิดจากโมหะ มีโมหะเป็นเหตุ มีโมหะเป็นแดนเกิด กรรมนั้นเป็นอกุศล กรรมนั้นมีโทษ กรรมนั้นมีผลเป็นทุกข์ กรรมนั้นเป็นไปเพื่อความเกิดกรรมอีก กรรมนั้นไม่เป็นไปเพื่อความดับกรรม

ทั้งนี้ พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงความหมายของกฎแห่งกรรมไว้ใน ๒ฐานะ คือ ^๔

ความหมายที่ ๑ กฎแห่งกรรมในฐานะเป็นกฎธรรมชาติ พุทธศาสนากล่าวถึงกฎแห่งกรรมในลักษณะของกฎธรรมชาติว่าเป็น “กฎแห่งเหตุผล หรือ กฎสากล” ซึ่งมีอยู่เป็นอยู่และดำเนินไปด้วยตัวมันเองโดยอิสระ ไม่มีใครบัญญัติหรือสร้างขึ้นเป็นกฎแห่งสากลจักรวาล สรรพสิ่งต้องตกอยู่ภายใต้กฎนี้ไม่มีข้อยกเว้น

พุทธศาสนาประกาศกฎสากลอันนี้ เพราะมีความเห็นที่แตกต่างกับลัทธิเทวนิยมที่สอนเรื่องพระเจ้าสร้างโลกและสรรพสิ่งในโลก และชีวิตมนุษย์เป็นไปตามลิขิตของพระเจ้า แต่พุทธศาสนากล่าวถึงสรรพสิ่งว่ามีเหตุปัจจัยเป็นแดนเกิด การเกิดของมนุษย์ก็มีคติเหมือนกับสิ่งอื่นๆ คือมีเหตุปัจจัยเป็นแดนเกิด เมื่อเกิดมาแล้วก็ตกอยู่ภายใต้กฎของเหตุปัจจัย คือกฎธรรมชาติ เช่น กฎไตรลักษณ์ คือ กฎเฉียบขาดในธรรมชาติ ๓ อย่างคือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา

ความหมายที่ ๒ กฎแห่งกรรมในฐานะเป็นกฎศีลธรรม พุทธศาสนากล่าวถึง กฎแห่งกรรมในลักษณะของกฎศีลธรรมว่าเป็น “กฎแห่งการกระทำของมนุษย์” ซึ่งเป็นกฎที่มนุษย์บัญญัติหรือสร้างขึ้นเพื่อให้เกิดสันติสุข เช่น ในพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติศีลธรรมขึ้นมา เป็นต้น เพื่อมุ่งให้เป็นกฎแห่งการกระทำของมนุษย์ในฐานะที่เป็นสัตว์ที่รู้จักใช้เหตุผล เพราะฉะนั้น มนุษย์จึงสามารถเลือกการกระทำของตนว่าจะทำอย่างไร และผลของการกระทำจะเป็นอย่างไร จึงจะมีค่าทางศีลธรรมและจริยธรรม เพราะมนุษย์แตกต่างจากสัตว์และพืช ที่มีการกระทำตามธรรมชาติ

^๓ อจ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๑๒/๓๕๔.

^๔ ที.ปา (ไทย) ๑๑/๓๕๙/๑๖๕-๑๖๗.

และสัญชาตญาณและการกระทำของสัตว์ จึงไม่ถือว่ามีค่าทางศีลธรรมและจริยธรรม หมายความว่า การกระทำของสัตว์ไม่อาจกำหนดด้วยคุณค่าที่ดีหรือชั่ว เพราะสัตว์ไม่สามารถเข้าใจเหตุผลว่าทำไมต้องทำอย่างนั้น หรือการกระทำอย่างนั้นมีจุดหมายอย่างไร

ตามหลักพุทธศาสนา หมู่มนุษย์ที่เป็นสัตว์ รู้จักใช้เหตุผล ถูกกำหนดด้วยกฎเกณฑ์เพื่อตัดสินคุณค่าของการกระทำ โดยกำหนดว่าการกระทำเช่นไร ให้คุณค่าที่ดี และการกระทำ เช่นไร ให้คุณค่าที่ชั่ว เรียกว่า “กฎทางศีลธรรม” การกระทำของมนุษย์ย่อมมีค่าทางศีลธรรม ในฐานะที่มนุษย์มีสติปัญญา แม้ในทางกฎหมายการกระทำของคนบ้าถือว่าไม่ผิดกฎหมาย หากคนบ้าทำร้ายร่างกายคนดีที่มีสติสัมปชัญญะ คนดีจะฟ้องร้องเอาผิดไม่ได้ กรณีเช่นนี้ เท่ากับการกระทำของคนบ้าไม่มีค่าทางศีลธรรม ดังนั้น คนดีที่มีสติสัมปชัญญะจะต้องระมัดระวังเมื่อพบคนบ้า หากขาดความระมัดระวัง ถือว่าตั้งอยู่ในความประมาท หากถูกทำร้ายไม่อาจเอาผิดกับคนบ้าที่ไร้สติสัมปชัญญะได้

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ตอนที่ว่าด้วยกัฏฐาวิตถณนิตศ ได้แยกกรรมและการให้ผลของกรรมออกเป็น ๑๒ ประเภท จัดเป็น ๓ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ ๑ กรรมให้ผลตามเวลา มี ๔ ประเภท, กลุ่มที่ ๒ กรรมให้ผลตามหน้าที่ มี ๔ ประเภท และกลุ่มที่ ๓ กรรมให้ผลตามความหนักเบา มี ๔ ประเภท^๕ โดยมีรายละเอียดดังนี้

กลุ่มที่ ๑ กรรมให้ผลตามเวลา^๖

๑. ทิฏฐุเวทนียกรรม	กรรมที่ให้ผลชาตินี้ มีพลังมาก หากไม่มีช่องให้ผลในชาตินี้จะกลายเป็นอโหสิกรรมในที่สุด
๒. อุปัชฌเวทนียกรรม	กรรมที่ให้ผลในชาติหน้า มีกำลังอ่อนกว่ากรรมในประเภทแรก หากไม่มีโอกาสให้ผลในชาติหน้า ในที่สุดจะกลายเป็นอโหสิกรรม
๓. อปวาทเวทนียกรรม	กรรมที่ให้ผลในชาติต่อไป มีแรงมาก หากไม่มีโอกาสให้ผลในชาติต่างๆ ก็เป็นอโหสิกรรม
๔. อโหสิกรรม	กรรมที่ไม่ให้ผล เพราะไม่มีช่องและโอกาสจะสูญไปในที่สุด

^๕ สมเด็จพระพุทธปาโมกข์ (อาจ อาสภมหาราชา), คัมภีร์วิสุทธิมรรค, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประจักษ์ฯ จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๙๑๙-๙๗๑.

^๖ ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, จริยศาสตร์เบื้องต้น : มนุษย์กับอุดมคติและมาตรการทางศีลธรรม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๔), หน้า ๑๕๘.

กลุ่มที่ ๒ กรรมให้ผลตามหน้าที่

๑. ชนกกรรม กรรมที่ก่อให้เกิด แต่งให้เกิด และส่งให้เกิดในกำเนิดต่างๆ
๒. อุปัทภกกรรม กรรมที่สนับสนุนกรรมประเภทที่ ๑ คือ ชนกกรรม ให้เกิดดี จะส่งเสริมและสนับสนุนให้ดียิ่งขึ้น หากชนกกรรมให้เกิดในที่เลว จะบีบให้เลวลงไปอีก
๓. อุปปีฬกกรรม กรรมที่บีบคั้น กีดกัน หรือเบียดเบียนกรรมประเภทที่ ๑ ถ้าให้เกิดดีก็บีบคั้นหรือเบียดเบียนให้เลวลง หากให้เกิดในที่ไม่ดี จะส่งเสริมหรือสนับสนุนให้ดีขึ้น
๔. อุปฆาตกรรม กรรมที่ตัดรอน มีกำลังแรงกว่ากรรมประเภทที่ ๓ สามารถตัดกรรมทั้งฝ่ายกุศลและอกุศลให้ขาดไปได้ทั้งสิ้น

กลุ่มที่ ๓ กรรมให้ผลตามลำดับหนัก-เบา^๗

๑. คุรุกรรม กรรมที่มีผลรุนแรงมาก เป็นกรรมที่ให้ผลก่อนกรรมอื่นๆ ทั้งหมด ผลกรรมหนักนี้เกิดจาก ฆ่าแม่ ฆ่าพ่อ ฆ่าพระอรหันต์ ทำร้ายพระพุทธเจ้าด้วยการทำพระโลหิตให้ห้อ เป็นต้น
๒. พหุลกรรม หรือ อาจิณณกรรม กรรมที่ทำจนเป็นปกติวิสัย หรือทำจนเกิดความเคยชิน เป็นกรรมที่มีความรุนแรงรองลงมาจากกรรมประเภทแรก คือ คุรุกรรม แต่มีผลยืนยาวมาก
๓. อาสันนกรรม กรรมที่บุคคลกระทำก่อนสิ้นชีวิต ถ้าไม่มีกรรมประเภทที่ ๑ และ ๒ (คุรุกรรม และพหุลกรรม) ก็จะทำให้ผลทันที
๔. กตัตตกรรม กรรมสักว่ากระทำโดยปราศจากเจตนา หรือกระทำผิดเพี้ยนไปจากเจตนาเดิม ไม่มีกรรมอื่นให้ผล

ทั้งนี้ กรรมเป็นเรื่องของปัจเจกหรือเฉพาะบุคคล แม้จะเป็นกิจกรรมเดียวกันก็ตาม ยกตัวอย่างเช่น นาย ก. และนาย ข. เป็นทหาร ทำหน้าที่ป้องกันประเทศจากการรุกรานของศัตรู นาย ก. ฆ่าทหารฝ่ายตรงข้ามตาย เนื่องจากต้องป้องกันตนเองและป้องกันไม่ให้ลูก้าเข้าประเทศ ส่วนนาย ข. ฆ่าทหารฝ่ายตรงข้ามเนื่องจากโกรธแค้นที่ทหารฝ่ายตรงข้ามได้ฆ่าเพื่อนทหารของตนเอง จากการประเมินเบื้องต้นถือว่า บาปที่เกิดขึ้นกับนาย ก. น้อยกว่า นาย ข. เนื่องจากมีเจตนา

^๗ ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, อ้างแล้ว, หน้า ๑๕๙.

ที่บริสุทธิ์กว่า ทั้งนี้ ยังต้องดูจากรายละเอียดอื่นๆ เช่น วิธีการฆ่ามีความโหดร้ายทารุณอย่างไร หากการฆ่ามีความโหดร้ายทารุณ หรือมีความพยายามในการฆ่ามากกว่า ก็ถือว่าได้รับบาปที่มากกว่าเช่นกัน

ยกตัวอย่างเรื่องการทำผิดศีล ในบางกรณีหากไม่มีเจตนาที่จะทำผิดศีลเลย แต่เป็นไปด้วยความพลั้งเผลอ เช่น ศีลข้อ ๑ ที่ว่าด้วยการห้ามฆ่าสัตว์ แต่บังเอิญไปเหยียบมดที่อยู่บนพื้นตายโดยไม่มีเจตนา ในกรณีนี้ไม่ถือว่าศีลขาดแต่เกิดความต่างพริ้ว เนื่องจากปราศจากเจตนา แต่อย่างไรถือว่าการกระทำที่ไม่ตั้งใจดังกล่าวได้ก่อให้เกิดกรรม (บาป) ไปแล้ว แต่ก็ยังเป็นระดับที่อ่อนเมื่อเปรียบเทียบกับความตั้งใจที่จะเหยียบมดให้ตาย อย่างไรก็ตาม ในกรณีดังกล่าวหากเกิดขึ้นกับมนุษย์ อาจต้องพิจารณาในรายละเอียดต่อไป เช่น ขับรถไปชนคนตาย ต้องพิจารณาว่าเกิดเพราะสาเหตุใด คนขับดื่มสุราหรือใช้ยาเสพติดหรือไม่ เกิดอุบัติเหตุเพราะความโมโห หรือความประมาทหรือไม่ อย่างไร ซึ่งในแต่ละกรณีถือว่าการก่อให้เกิดกรรม (บาป) ที่แตกต่างกัน

อาจมีคำถามต่ออีกว่า แล้วกรณีที่ลงมือฆ่ากับสิ่งให้ฆ่าแบบไหนผิดมากกว่ากัน ส่วนใหญ่แล้ว คนที่สั่งให้ฆ่าถือว่าบาปมากกว่าเนื่องจากเป็นต้นเหตุ เป็นสาเหตุ รวมถึงใช้ให้คนอื่นไปฆ่า ส่วนผู้ที่ทำหน้าที่ฆ่าเป็นการทำตามหน้าที่ หรือถูกบังคับ บาปที่เกิดขึ้นถือว่าน้อยกว่า เป็นต้น

ในกรณีของการเกิดกรรม หากเป็นทหารที่ต้องออกรบบ่อยๆ มีโอกาสที่จะต้องฆ่าผู้อื่นเป็นอาจัน กรรมที่เกิดขึ้นจะเรียกว่า พหุกรรม หรือ อาจันณกรรม อันเป็นกรรมที่ทำจนเป็นปกติวิสัย หรือทำจนเกิดความเคยชิน เป็นกรรมที่มีความรุนแรงรองลงมาจากครุกรรม แต่มีผลยืนยาวมาก ซึ่งผลของกรรมดังกล่าว พุทธศาสนิกชนต่างเชื่อว่า อาจส่งผลเรื่องสุขภาพ การเกิดอุบัติเหตุ การพลัดพราก การมีอายุสั้น เป็นต้น เนื่องจากการก่อกรรมชั่วต้อนชีวิตผู้อื่น เป็นต้น

๔.๒ หลักพุทธจริยศาสตร์เกรวาท

จริยศาสตร์ หรือศาสตร์ที่ว่าด้วยการตัดสินความผิด ถูก ชั่ว ดี เมื่อนำมาผนวกกับหลักคำสอนของศาสนา ก็จะมีเกณฑ์การตัดสินที่เฉพาะเจาะจงตามหลักคำสอนของแต่ละศาสนา สำหรับในพระพุทธศาสนา นั้น นิยมแบ่งพุทธ จริยศาสตร์แบ่งออกเป็น ๓ ระดับ “ได้แก่ ระดับต้นที่ว่าด้วยหลักเบญจศีล-เบญจธรรม, ระดับกลาง ที่ว่าด้วยหลักกุศลกรรมบถ ๑๐ และระดับสูง ที่ว่าด้วยหลักมรรคมีองค์ ๘ โดยมีรายละเอียดดังนี้

“ชัยวัฒน์ อัดพัฒน, **จริยศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร: รามคำแหง, ๒๕๔๘), หน้า ๒๓๕-๒๓๖.

๔.๒.๑ พุทธจริยศาสตร์ระดับต้น ได้แก่ เบญจศีล-เบญจธรรม พุทธจริยศาสตร์ขั้นต้นนี้ เน้นไปทางด้านกายกรรมและวจีกรรม กายกรรมหมายถึง การกระทำทางกาย ๔ ประการ และ วจีกรรม หมายถึง การไม่พูดเท็จหลอกลวงจริยศาสตร์ระดับนี้มีแง่คิดด้วยกัน ๒ ด้าน คือ

๑) **เบญจศีล** อันเป็นข้อห้าม การกระทำที่เป็นการล่วงละเมิดสิทธิของผู้อื่นหรือสัตว์อื่น ได้แก่ ๑. เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ๒. เว้นขาดจากการลักทรัพย์ ๓. เว้นขาดจากการ ประพฤติผิดในกาม ๔. เว้นขาดจากการพูดเท็จ ๕. เว้นขาดจากการเสพของมึนเมาคือ สุราและเมรัย อันเป็นเหตุแห่งความประมาท^{๙๙}

๒) **เบญจธรรม** อันเป็นการส่งเสริมให้เกิดการกระทำที่ดีต่อกัน ได้แก่ ๑. เมตตาการุณา คือ บุคคลใดที่มีเมตตาเยือกเย็น ไม่ฆ่า หรือเบียดเบียนสัตว์ ด้วยรู้ว่าทุกชีวิตย่อมมี ความรักตัวกลัวตายเช่นเดียวกับเรา ๒. สัมมาอาชีวะ คือ ประกอบอาชีพที่สุจริต มีรายได้ รู้จักใช้จ่าย และที่สำคัญรู้จักคำว่าพอดี และมีหิริโอตตปเป คือ ความละอาย และเกรงกลัวต่อผลของบาป ๓. สัมรวมอินทรีย คือ ระมัดระวัง ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ทำให้ความใคร่ในกามคุณ คือ การติดในรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ลดน้อยลง ๔. ความซื่อสัตย์ คือ การพูดความจริง เป็นสิ่งที่ทำให้ไม่เกิดการมูสาบาท ๕. สติ คือ การรู้สึกรู้สีกตัว ซึ่งเป็นหัวหน้าฝ่ายกุศล ทำให้ชีวิตไม่ประมาท เพราะรู้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว ทำให้ไม่เผลอเผลอไปกับสิ่งที่จะทำให้ชีวิตตกต่ำ เช่น สุราเมื่อคนดื่มกินก็ทำให้มึนเมา และขาดสติ^{๑๐๐}

สรุปก็คือ เบญจศีล หมายถึง ศีล ๕ ข้อ อันเป็นเครื่องรักษาเจตนาที่จะควบคุมกาย และ วาจาให้เป็นปกติ คือ ไม่ทำบาป โดยการละเว้น ๕ ประการ คือ ละเว้นจากการฆ่าสัตว์ ละเว้นจากการลักขโมย ละเว้นจากการประพฤติผิดในกาม ละเว้นจากการพูดปด ละเว้นจากการเสพสุรา ซึ่ง เบญจศีลทั้ง ๕ ข้อ จะเกิดขึ้นมาได้ ก็เพราะบุคคลนั้นเป็นผู้มีเบญจธรรมประจำตัว โดยเบญจธรรม หมายถึง หลักธรรมที่ควรปฏิบัติ ๕ ประการ ได้แก่ ความเมตตาการุณา คือ บุคคลใดที่มีเมตตาเยือกเย็น ไม่ฆ่าสัตว์, สัมมาอาชีวะ คือ การประกอบอาชีพที่สุจริต , สัมรวมอินทรีย คือ การระมัดระวัง ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ , ความซื่อสัตย์ คือ การพูดความจริง และสติ คือ การรู้สึกรู้สีกตัว ซึ่งเป็นหัวหน้าฝ่ายกุศล ทำให้ชีวิตไม่เดือดร้อน

เบญจศีลและเบญจธรรมเป็นธรรมคู่กัน คนที่มีเบญจธรรมจึงจะเป็นผู้มีเบญจศีล ซึ่ง หากคนมีศีลและธรรมดังกล่าวแล้ว จะเว้นจากการทำความชั่ว รู้จักควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความดี

^{๙๙} ส.ส.พ. (ไทย) ๑๘/๓๑๒/๓๓๓.

^{๑๐๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, (กรุงเทพมหานคร: เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๒๓๙.

ไม่เบียดเบียนตนและคนอื่น และประพฤติชอบทางกาย วาจา และใจ จะทำให้อยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข

พุทธศาสนิกชนและผู้สนใจศึกษาธรรมะหลายคนมีข้อกังขาเกี่ยวกับเบญจศีลหรือศีล ๕ ว่าขอบเขตหรือขอบข่ายความผิด ความบกพร่องของศีลแต่ละข้อมีองค์ประกอบความผิด และลักษณะของการทำผิดอย่างไร จึงขอยกข้อห้าม การละเมิด และการวินิจฉัยความผิดของเบญจศีล มาตั้งข้อมูลด้านล่าง

ศีล	ลักษณะการห้าม	องค์ประกอบ	ลักษณะการทำผิด	หลักการวินิจฉัย
ปาณาติบาต คือ ละเว้น จากการฆ่า สัตว์และการ เบียดเบียน สัตว์	๑. ห้ามฆ่า	๑. สัตว์มีชีวิต	๑. ทำด้วยตนเอง	๑. สัตว์ใหญ่มี
	๒. ห้ามทำร้าย	๒. รู้ว่าสัตว์มีชีวิต	๒. ใช้ให้ผู้อื่นทำ	โทษมาก สัตว์
	ร่างกาย	๓. มีจิตคิดจะฆ่าให้	๓. ปลอ่ยอาวุธ เช่น	เล็กมีโทษน้อย
	๓. ห้ามทรมาน	ตาย	ขว้าง ปา	๒. สัตว์มีคุณมาก
	ทรมาน	๔. พยายามฆ่า	๔. สร้างเครื่อง	โทษมาก สัตว์
		๕. สัตว์ตายด้วยความ	ประหารอย่าง	มีคุณน้อย
		พยายามนั้น	ถาวร เช่น ทำ	โทษน้อย
			อาวุธ	๓. พยายามมาก
			ขุดหลุมพราง	ที่จะฆ่าโทษ
			ฯลฯ	มาก พยายาม
				น้อยโทษน้อย

ศีล	ลักษณะการห้าม	องค์ประกอบ	ลักษณะการทำผิด	หลักการวินิจฉัย
อทินนาทาน คือ ละเว้น จากการลัก ขโมย ปล้นจี้ ชิงชิง วิ่งราว เป็นต้น	๑. ห้ามโจรกรรม	๑. ของนั้นมีเจ้าของ	๑. ลักขโมยด้วย	๑. ของมีค่ามาก
	เช่น ลัก ฉก	๒. รู้ว่าของนั้นมี	ตนเอง	โทษมาก
	กรรโชก ปล้น	เจ้าของ	๒. ใช้ผู้อื่นลักขโมย	๒. ของมีค่าน้อย
	จี้ ฉ้อ	๓. มีจิตคิดจะลักขโมย	ด้วยวาจาหรือ	โทษน้อย
	หลอกลวง	๔. พยายามลักขโมย	เขียนหนังสือ	๓. ของมีค่า
	ดัด	๕. ได้ของนั้นมาด้วย	เครื่องหมาย	เท่ากันให้
	เบียดบัง	ความพยายามนั้น	และสัญลักษณ์	เจ้าของทรัพย์
	สับเปลี่ยน		ทั้งของนั้นไว้	เป็นหลัก
	โกง ลักลอบ		หรือโยนของนั้น	วินิจฉัย ^{๑๑}
	ยักยอก		ให้พวกเดียวกัน	

^{๑๑} ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, อ้างแล้ว, หน้า ๑๖๐-๑๖๑.

หรือทั้งของที่
ต้องเสียภาษีให้
พื้นที่ สักสมัคร
พรรคพวกไว้ว่า
ถ้ามีโอกาสให้
ลักษณะของนั้น

ศีล	ลักษณะการห้าม	องค์ประกอบ	ลักษณะการทำผิด	หลักการวินิจฉัย
กาเมสุมิจจา จาร คือ ละ เว้นจากการ ประพฤติดู ล่วงละเมิดลูก เมียผู้อื่น	๑. ห้ามประพฤ ติในทาง ประเวณี ๒. ห้ามประพฤ ติผิดธรรมดา หรือล่วงเกินใน สิ่งที่เขารักและ หวงแหน	๑. วัตถุที่ไม่ควร เกี่ยวข้อง ๒. มีจิตคิดจะเสพ ๓. พยายามที่จะเสพ ๔. มรรคถึงมรรค	๑. กระทำด้วย ตนเอง	๑. ล่วงในผู้มี ศีลธรรมโทษ มาก ล่วงในผู้ ไม่มีศีลธรรม โทษน้อย ๒. ล่วงในผู้ไม่มี คุณธรรม โดย ทำการข่มขืน และทำร้าย ร่างกายด้วยมี โทษหนัก

ศีล	ลักษณะการห้าม	องค์ประกอบ	ลักษณะการทำผิด	หลักการวินิจฉัย
มุสาวาท คือ ละเว้นจาก การพูดปด พูดคำหยาบ พูดเพื่อเจ้า พูดส่อเสียด	๑. ห้ามกล่าวเท็จ ๒. ห้ามกล่าวคำ อนุโลมมุสา ๓. ห้ามกล่าวคำ ปฏิสสวะคือ รับคำแล้วไม่ ยอมทำตาม	๑. เรื่องไม่จริง ๒. มีจิตคิดจะพูดให้ ผิด ๓. พยายามพูดให้ผิด ๔. ผู้อื่นเชื่อตาม ความพยายามนั้น	๑. กล่าวเท็จด้วย ตนเอง ๒. ใช้ให้ผู้อื่นกล่าว เท็จ ๓. เขียนเรื่องไม่จริง ส่งให้ผู้อื่น เช่น เขียนจดหมาย ประกาศทางวิทยุ โทรทัศน์ ฯลฯ ๔. เขียนเรื่องที่ไม่ จริง ปิดประกาศ พิมพ์ จารึก หรือ	๑. ผู้ที่เชื่อ เสียหายมาก โทษมาก ๒. ผู้ที่เชื่อ เสียหายน้อย โทษน้อย

อัดเสียงไว้ ฯลฯ

ศีล	ลักษณะการห้าม	องค์ประกอบ	ลักษณะการทำผิด	หลักการวินิจฉัย
สุราเมระยะ คือ ละเว้น จากการเสพ สุรา เพราะ เป็นสาเหตุให้ ทำผิดศีลข้อ อื่น	๑. ห้ามดื่มสุรา และเมรัย ๒. ห้ามเสพสาร เสพติดทุกชนิด	๑. น้ำเมา มีสุราและ เมรัย เป็นต้น ๒. มีจิตคิดจะดื่มหรือ เสพ ๓. พยายามดื่มหรือ เสพ	๑. น้ำเมา มีสุรา เมรัย เป็นต้น ล่องล่ำคองไป ๒. สารเสพติดเข้าสู่ ร่างกาย	๑. เป็นเหตุให้เสีย ทรัพย์ ๒. เป็นเหตุให้ ทะเลาะวิวาท ๓. เป็นเหตุให้เกิด โรค ๔. เป็นเหตุให้เสีย ชื่อเสียง ๕. เป็นเหตุให้ไม่ รู้จักอาย ๖. เป็นเหตุบั่น ทอนกำลังสติ ปัญญา ^{๑๒}

ศีล ๕ ของศาสนาพุทธมีความคล้ายคลึงกับจริยศาสตร์พื้นฐานในการใช้ชีวิตของศาสนาอื่น เนื่องจากเป็นหลักธรรมสำหรับผู้ครองเรือน ปุุชนคนธรรมดา ที่ไม่ใช่ภิกษุในศาสนา แต่ศีล ๕ ในศาสนาพุทธจะมีการระบุลักษณะห้าม องค์ประกอบของความผิด ลักษณะของการทำผิด และหลักการวินิจฉัยด้วย เช่น ศีลข้อ ๑ ปาณาติบาต นอกจากห้ามฆ่าแล้ว ยังครอบคลุมการห้ามทำร้ายร่างกาย และห้ามทรมาน สำหรับองค์ประกอบของความผิดนั้นประกอบด้วย สัตว์นั้นมีชีวิต ผู้กระทำรู้ว่าสัตว์มีชีวิต มีจิตและมีความพยายามที่จะฆ่า และสัตว์นั้นตายด้วยความพยายามนั้น จึงจะเห็นว่าในส่วนนี้จะมีเรื่องเจตนาเข้ามาเกี่ยวข้อง และไม่ใช้กระทำด้วยตนเองเท่านั้น กระทำผ่านคนอื่น โดยการขอหรือใช้ให้ทำก็ถือว่าผิดทั้งหมด ทั้งนี้ หลักการวินิจฉัยจะแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับขนาดของสัตว์ ยิ่งใหญ่ยิ่งบาป ยิ่งมีคุณก็ยิ่งบาป ยิ่งมีความพยายามในการฆ่ามากแค่ไหนก็ยิ่งบาปมากเท่านั้น

๔.๒.๒ พุทธจริยศาสตร์ระดับกลาง ได้แก่ กุศลกรรมบถ ๑๐ กุศลกรรมบถ หมายถึงทางแห่งกรรมดี ทางทำดี ทางแห่งกรรมที่เป็นกุศลกรรมดีอันเป็นทางนำไปสู่ความสุขความเจริญ

^{๑๒} ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, อ้างแล้ว, หน้า ๑๖๐-๑๖๑.

หรือสุคติ (wholesome course of action) เป็นธรรมส่วนสุจริต ๑๐ ประการ จึงเรียกชื่อว่า กุศลกรรมบถ ๑๐ โดยแบ่งออกตามลักษณะของการกระทำ ๓ ด้าน ได้แก่^{๑๓}

๑) **กายกรรม** คือ ทำกิจการงานด้วยกายอย่าให้ทุกข์เกิดแก่ผู้อื่น ๓ ประการ ได้แก่

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์
๒. อทินนาทานา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการลักทรัพย์
๓. กาเมสุ มิจฉาจารา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการประพฤติดูผิดในกาม

๒) **วจีกรรม** คือ การประพฤติดีด้วยวาจา มี ๔ ประการ ได้แก่

๔. มุสาวาทา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ
๕. ปิสุณาย วาจา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการพูดส่อเสียด
๖. ผรุสสาย วาจา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการพูดคำหยาบ
๗. สัมผัปปลาปา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ

๓) **มโนกรรม** คือ การประพฤติดีด้วยใจ มี ๓ ประการ ได้แก่

๘. อนภิชฌา ความมีเพ่งเล็งอยากได้ของของเขา
๙. อพยาบาท ความไม่คิดร้าย
๑๐. สัมมทิฏฐิ ความเห็นชอบ

พุทธจริยศาสตร์ระดับกลาง เป็นการรวมกลุ่มการกระทำ โดยแบ่งออกเป็น ๓ ด้าน กาย วาจา และใจ^{๑๔} ซึ่งในแต่ละด้านได้กำหนดรายละเอียดของลักษณะการห้ามและองค์ประกอบการทำผิด โดยในส่วนของกายกรรม ๓ ข้อแรก เปรียบได้กับ เบญจศีลข้อ ๑-๓ (ห้ามฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ และประพฤติดูผิดในกาม) ในส่วนวจีกรรม ข้อที่ ๔-๗ รวม ๔ ข้อ ก็คือ เบญจศีลข้อ ๔ (ห้ามพูดปด พูดหยาบ พูดเพ้อเจ้อ) แต่ในส่วนที่เป็นวจีกรรมนอกจากห้ามแล้ว ยังให้พฤติกรรมในสิ่งที่ตรงกันข้ามอีกด้วย เช่น ห้ามพูดปด ให้พูดแต่ความจริง เป็นต้น ซึ่งในส่วนเบญจศีลจะห้ามอย่างเดียว ดังนั้น ส่วนมโนกรรม ข้อที่ ๘-๑๐ ในส่วนนี้ ไม่สอดคล้องกับเบญจศีล เนื่องจากเบญจศีลจะเป็น

^{๑๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๗/๓๖๒

^{๑๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๗/๓๖๒

เรื่องความประพฤติทางกายและใจ แต่จะสอดคล้องบางข้อของเบญจธรรม ซึ่งมีโนกรรม มีความเป็นนามธรรมมากกว่า เช่น มีความเมตตาและกรุณา เป็นต้น

๔.๒.๓ พุทธจริยศาสตร์ระดับสูง ได้แก่ มรรคมีองค์ ๘ คำว่ามรรค แปลว่าทา งในที่นี้ หมายถึงทางเดินของใจ เป็นการเดินจากความทุกข์ไปสู่ความเป็นอิสระหลุดพ้นจากทุกข์ ซึ่งมีมนุษย์หลงยึดถือและประกอบขึ้นไ้ตนด้วยอำนาจของอวิชชา มรรคมีองค์แปด คือต้องพร้อมเป็นอันเดียวกันทั้งแปดอย่างดุจเชือกพันแปดเกลียว อันได้แก่^๕

๑) ความเห็นชอบ (สัมมาทิฐิ) ได้แก่ มีปัญญาารู้ยัยสัจ ๔ รู้ว่าอะไรดีหรือไม่ดี รู้ว่าอะไรเหตุของกุศลหรืออกุศล รู้เท่าทันกฎไตรลักษณ์ หรือสามัญลักษณ์ว่า สิ่งทั้งหลายเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ไม่มีความแน่นอน และไม่ใช่ว่าตนที่จะยึดถือไว้ได้ และเข้าใจหลักปฏิจจสมุปบาท

๒) การดำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ) ได้แก่ ดำริหรือคิดพิจารณาในการออกจากกาม ดำริในการไม่เบียดเบียน ดำริในการไม่พยาบาท ความคิดทางสรวงสรรค์ ๓ ประการนี้ ย่อมทำให้จิตใจของบุคคลอยู่ห่างไกลจากกิเลส เป็นแนวทางส่งเสริมให้จิตพัฒนา มีความก้าวหน้าในทางธรรม พ้นจากบาปอกุศล กลายเป็นจิตที่เกื้อกูลแก่ตนเองและผู้อื่น

๓) เจรจาชอบ (สัมมาวาจา) ได้แก่ การงดเว้นจากการพูดให้เกิดโทษ ๔ ประการ คือ ไม่พูดเท็จในทุกสถานการณ์ ไม่พูดส่อเสียด คือ ไม่ยุให้แตกร้าง ไม่พูดหยาบคาย ไม่พูดเพ้อเจ้อเหลวไหล ไร้สาระ อันเป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งและไม่ก่อให้เกิดประโยชน์

๔) การกระทำชอบ (สัมมากัมมันตะ) ได้แก่ การกระทำที่ถูกต้องธรรมด้วยการงดเว้นจากกายทุจริต ๓ ประการ คือ การเว้นจากการฆ่ามนุษย์และสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ และเว้นจากการประพฤติผิดในกาม

๕) การเลี้ยงชีพชอบ (สัมมาอาชีวะ) ได้แก่ การประกอบอาชีพสุจริต เว้นจากมิจฉาอาชีวะทุกชนิด อย่างเช่น การคดโกง หลอกลวง เบียดเบียนผู้อื่น เว้นจากอาชีพที่ผิด ๕ ประการ คือ การค้ามนุษย์ เช่น ค้าทาส เป็นต้น การค้าขายอาวุธ และเครื่องประหารทำร้ายร่างกายผู้อื่นให้พินาศ การค้าสัตว์เพื่อให้เขานำไปฆ่า ฯลฯ เพราะว่าความไม่บริสุทธิ์ในการดำรงชีพจะเป็นอุปสรรคต่อความสำเร็จ หรือการบรรลุธรรมขั้นสูง

๖) ความเพียรชอบ (สัมมาวายามะ) ได้แก่ เพียรระวังมิให้บาปเกิดขึ้น เพียรละบาปที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรทำความดีให้เกิดขึ้น เพียรรักษาความดีที่มีอยู่แล้ว ความเพียรนับเป็นคุณธรรม

^๕ อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๔๘๖-๔๘๗/๓๗๑-๓๗๓.

สำคัญ และจำเป็นในการกระทำทุกอย่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการบำเพ็ญเพียรทางจิต เพราะบุคคลจะพ้นจากความทุกข์ได้ก็ด้วยความเพียรพยายามเป็นที่ตั้ง

๗) การตั้งสติมั่นชอบ (สัมมาสติ) ได้แก่ ความ มีสติกำหนด ระลึกรู้อยู่เป็นนิจว่า กำลังทำอะไรอยู่ กำหนดรู้สภาวะที่เกิดขึ้นจริงในขณะปัจจุบัน ในสภาวะทั้ง ๔ คือ กาย เวทนา จิต และธรรม ตามความจำกัดความแบบพระสูตร คือหลักธรรมที่เรียกว่าสติปัฏฐาน ๔ แบ่งออกเป็น (๑) กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน การกำหนดระลึกรู้ในกาย (๒) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน การกำหนดระลึกรู้ในเวทนา (๓) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน การกำหนดระลึกรู้ในจิต และ (๔) ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน การกำหนดระลึกรู้ในธรรม คือ สัญญา (ความนึก) และสังขาร (ความคิด)

๘) การตั้งใจมั่นชอบ (สัมมาสมาธิ) ได้แก่ ความตั้งมั่นแห่งจิตหรือการควบคุมจิตให้มั่นคง หรือข่มใจให้มีความสงบตั้งมั่น แน่วแน่ต่ออารมณ์ หรือสิ่งที่กำหนดพิจารณา จิตที่มีสมาธิย่อมมีกำลัง มีภาวะอันเหมาะสมที่จะเกิดฌานและปัญญา การทำสมาธิ หรือการควบคุมจิตนั้นมีอยู่ ๓ ระดับคือ (๑) สมาธิชั่วขณะ หรือ ขณิกสมาธิ มีลักษณะเป็นจิตที่จดจ่อในการทำกิจชั้นธรรมดา อำนวยประโยชน์ต่อชีวิตประจำวันทั่วไป เป็นสมาธิขั้นต้น (๒) สมาธิดำรงจวนจะแน่วแน่ หรือ อุปจารสมาธิ เป็นสมาธิขั้นกลาง ระดับจิตสงบจวนจะได้ฌาน และ (๓) สมาธิแน่วแน่ หรือ อัปปนาสมาธิ เป็นสมาธิขั้นสูง ระดับจิตแน่วแน่งได้ฌาน ซึ่งมีอยู่ ๔ ระดับด้วยกัน คือ ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน และจตุตถฌาน อย่างไรก็ตาม การฝึกสมาธินี้ ผู้ปฏิบัติจะต้องรู้จักประโยชน์ของการฝึกสมาธิ ไม่ควรมุ่งเพื่อให้เกิดฌานแต่เพียงอย่างเดียว แต่ต้องมุ่งเพื่อให้เข้าถึงสัจธรรมของชีวิต คือการเกิดดับเป็นต้น และต้องรู้จักใช้สมาธิแต่ละประเภทให้เหมาะสมกับธรรมที่ตนเองบรรลุด้วย จึงจะสามารถกำจัดกิเลสได้

สำหรับหลักพุทธจริยศาสตร์ระดับสูงนี้แยกออกเป็น ๒ ระดับ คือ ระดับโลกียะ ซึ่งเป็นการกระทำในระดับพื้นฐานของชีวิต คือ สามารถปล่อยวางได้ วางใจได้ ปลงใจถูก ยอมรับความเปลี่ยนแปลงได้ระดับหนึ่ง และระดับโลกุตระ เป็นการกระทำและปฏิบัติเพื่อยกระดับจิตใจให้เหนือโลก^{๑๖} ยอมรับความเปลี่ยนแปลงและเข้าถึงสภาวะความจริงระดับขั้นสูงคือสมมติสัจและปรมาตตสัจได้ เป็นระดับที่เรียกได้ว่าพ้นโลก จริยศาสตร์ขั้นสูงที่สุดนี้จะต้องผ่านการปฏิบัติตามระดับคือจากขั้นพื้นฐานอันเป็นโลกียะไปสู่ระดับสูงคือโลกุตระ

อริยมรรคมีองค์ ๘ เมื่อย่นรวมกันแล้วเหลือเพียง ๓ ประการ คือ ศีล สมาธิ และปัญญา หรือที่เรียกว่า ไตรสิกขา ได้แก่

^{๑๖} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๔๘๖-๔๘๗/๓๗๑-๓๗๓.

ระดับศีล (สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ) คือการรักษากายวาจาให้เป็นปกติ เรียบร้อย ศีลทางกาย เช่น ไม่เบียดเบียนสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่เสพเครื่องดองของมึนเมา ศีลทางวาจา เช่น การละเว้นจากการพูดเท็จ , ส่อเสียด เป็นต้น จึงเห็นได้ว่าศีลนั้นปราบปรามกิเลสอย่างหยาบทางกาย และทางวาจา

ระดับสมาธิ (สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ) คือความตั้งมั่นของจิต ได้แก่ภาวะที่จิตแน่วแน่ต่อสิ่งที่กำหนด มีอารมณ์เป็นหนึ่ง ไม่ฟุ้งซ่านหรือส่ายไป ศาสนาพุทธเน้นในสัมมาสมาธิคือ สมาธิที่ใช้ในทางแห่งการหลุดพ้น โดยใช้ปัญญาพิจารณาในสิ่งทั้งหลายตามที่เป็นจริง ไม่ใช่การหวังผล สนองตัณหาความอยาก เช่น อวดฤทธิ์ อวดความสามารถ เป็นต้น สมาธิแบ่งออกเป็น ๓ ระดับคือ ๑) ขณิกสมาธิ คือ สมาธิชั่วคราว ช่วงหนึ่ง เป็นสมาธิขั้นต้นที่บุคคลทั่วไปใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ในการงานประจำวัน ๒) อุปจารสมาธิ คือ สมาธิที่ตั้งได้นานหน่อย ใกล้ที่จะได้ฌาน เกิดนิมิตต่างๆ เช่น เห็นแสงสว่างอยู่ระยะหนึ่ง และ ๓) อัปปนาสมาธิ คือ สมาธิแน่วแน่ถึงฌาน เป็นการทำสมาธิขั้นสูงสุด สมาธิใช้สำหรับปราบกิเลสอย่างกลาง ที่จำเพาะเกิดขึ้นในใจ คือ นิวรณ์ ๕ เมื่อกายวาจา สงบเรียบร้อยแล้ว แต่บางทีจิตยังไม่สงบคือ ยังมีความกำหนัด ความโกรธ ดีใจ หดหู่ ฟุ้งซ่าน ตื่นเต้น กลัวรำคาญ หรือสงสัย ลังเลอยู่ อาจล่วงถึงกายวาจาได้ เช่น สิ้นน้ำ ผิดปกติ เมื่อกระทบอารมณ์รุนแรงเข้า ก็ถึงออกปาก คำว่าพุทตี ฆ่าฟัน เป็นต้น

ระดับปัญญา (สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ) แปลได้หลายอย่าง เช่น ความรอบรู้เหตุผล รู้ชัด รู้ทัน รู้ประจักษ์ และรู้ถึงทั้งภายในและภายนอก เป็นต้น ปัญญาแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ โลกียปัญญา ซึ่งเป็นปัญญาของโลกียชน และโลกุตตรปัญญา ซึ่งเป็นปัญญาของพระอริยบุคคล ปัญญามีไว้สำหรับปราบปรามกิเลสอย่างละเอียด คือ อวิชชา (ความหลง ความไม่รู้เท่า ความเห็นผิดว่าสิ่งทั้งหลายเที่ยง สิ่งทั้งหลายเป็นสุข) ปัญญาต่างกับวิญญูณ คือ วิญญูณนั้น เพียงแต่รู้การกระทบจากอายตนะภายนอก เช่น ตาเห็นรูป เกิดจากวิญญูณ (รู้ทางตา) เป็นหน้าที่ต้องรับรู้ไว้ทั้งหมด ทั้งรูปดีและรูปไม่ดี จะเลือกแบ่งรูปแต่ส่วนที่ดี ที่ใจชอบอย่างเดียวไม่ได้ แต่มีความรู้สึกชอบไม่ชอบ ไม่มีความฉลาดรู้เท่าทันว่าดีหรือชั่ว ส่วนปัญญานั้นรู้เท่าทันว่า ชันธ ๕ นั้นเป็นทุกข์ ความอยากนั้นเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ดับความอยากเสียได้ ก็ดับความทุกข์ได้ มรรค ๘ เป็นทางแห่งการดับทุกข์ อธิยาศัยที่มัวเมาในกาม ยอยากเป็นนั่นเป็นนี่ โดยความไม่รู้เท่า เป็นอาสวะ ดับความหลงนี้โดยมรรค ๘ รู้เท่าทันว่า สังขารทั้งหมดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา จะมีเพียงสมาธิเท่านั้นยังไม่พอ เพราะสมาธิระงับกิเลสได้ชั่วคราว เฉพาะเวลาที่สมาธิเกิดขึ้นเท่านั้น ถ้าจะเปรียบสมาธิ

เป็นเพียงยารักษาโรคชั่วคราว หรือเปรียบเสมือน เขาก้อนหินทับหญ้าไว้ พอยกก้อนหินขึ้น หญ้าได้
น้ำ ได้ฝน ก็งอกงามขึ้นอีกอย่างเดิม^{๑๗}

๑. สัมมาทิฏฐิ ^{๑๘}	}	ปัญญาสิกขา (ปัญญา)
๒. สัมมาสังกัปปะ		
๓. สัมมาวาจา	}	ศีลสิกขา (ศีล)
๔. สัมมากัมมันตะ		
๕. สัมมาอาชีวะ		
๖. สัมมาวายามะ	}	สมาธิสิกขา หรือจิตตสิกขา (สมาธิ)
๗. สัมมาสติ		
๘. สัมมาสมาธิ		

หลักธรรมในมรรคมีองค์ ๘ ที่เกี่ยวข้องกับการทำสงครามอย่างเด่นชัดคือ **การกระทำชอบ (สัมมากัมมันตะ)** ซึ่งก็คือการกระทำที่ถูกต้องธรรมด้วยการงดเว้นจากกายทุจริต ๓ ประการ เช่น การเว้นจากการฆ่ามนุษย์และสัตว์ และ **การเลี้ยงชีพชอบ (สัมมาอาชีวะ)** ได้แก่ การประกอบอาชีพสุจริต และเว้นจากมิชฉนาอาชีวะทุกชนิด รวมถึงเว้นจากอาชีพที่ผิด ๕ ประการ คือ การค้ามนุษย์ เช่น ค้าทาส การค้าขายอาวุธ และเครื่องประหารทำร้ายร่างกายผู้อื่นให้พินาศ การค้าสัตว์เพื่อให้เขานำไปฆ่า ฯลฯ ในแง่ของอาชีพ “ทหาร” ก็ถือว่าเป็นอาชีพสุจริต แต่ในการปฏิบัติหน้าที่ป้องกันประเทศของทหารอาจไม่สามารถหลีกเลี่ยงการทำร้ายหรือการฆ่ากันได้ ในบางแง่มุมอาจทำให้อาชีพทหารไม่สอดคล้องกับการกระทำชอบ หรือสัมมากัมมันตะ ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า ในหลักพุทธจริยศาสตร์ระดับสูงถือว่าการฆ่าหรือมีส่วนร่วมในการฆ่า เช่น การขายอาวุธ เป็นความไม่บริสุทธิ์ในการดำรงชีพ และเป็นอุปสรรคต่อความสำเร็จ หรือการบรรลุธรรมขั้นสูง

จากหลักพุทธจริยศาสตร์ทั้งสามระดับดังกล่าวข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า พุทธจริยศาสตร์เปรียบเสมือนเข็มทิศชีวิตที่จะบ่งบอกวิถีแห่งจริยะให้พุทธศาสนิกชนได้ปฏิบัติ ตั้งแต่ระดับต้นและระดับกลางที่เป็นของผู้ครองเรือนทั่วไป ให้สำรวจทั้งกาย (ไม่ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์

^{๑๗} “ศีล สมาธิ ปัญญา”, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.baanmaha.com/community/thread22413.html>, [๑๕ ม.ค. ๒๕๕๖].

^{๑๘} บุญมี แท่นแก้ว, **จริยธรรมกับชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๙.

ดื่มสุรา-เสพสิ่งเสพติด) วาจา (ห้ามพูดปด ส่อเสียด เพื่อเจ้อ หยาบคาย) และใจ (มีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา) รวมถึงระดับสูงสำหรับผู้ปรารถนาความหลุดพ้น (มรรคมีองค์ ๘) ทั้งนี้ หลักธรรมทั้ง ๓ ระดับดังกล่าว ถือว่าเป็นจริยธรรมเชิงปัจเจก ที่เน้นการประพฤติปฏิบัติด้วยตนเอง สำเร็จเอง บรรลุเอง จึงยากที่จะนำมาอธิบายการทำสังกรรม เนื่องจากการทำสังกรรมเป็นการทำ เพื่อส่วนรวม เป็นจริยธรรมเชิงสังคม ถึงอย่างไรหากจะนำหลักพุทธจริยศาสตร์ทั้ง ๓ ระดับ มา อธิบายแยกย่อยโดยเลือกมาเฉพาะส่วนที่สอดคล้องกับการทำสังกรรม ได้แก่ ศีลข้อ ๑ ห้ามฆ่า สัตว์ นั่นก็เป็นเพราะทุกสังกรรมนำมาซึ่งความสูญเสียในชีวิตอย่างมากมาย ตลอดจนศีลข้อ ๒ ห้ามลักทรัพย์ ในส่วนนี้ผู้วิจัยถือว่าเป็นปัจจัยเบื้องต้นในการทำสังกรรม เพราะการทำสังกรรมส่วน ใหญ่ก็มาจากการต้องการแย่งชิงปัจจัยในประเทศตรงข้าม หรือเพื่อประโยชน์บางอย่างของผู้อื่น

๔.๓ กรณีศึกษาสังกรรมในศรีลังกา : พุทธกับคริสต์

ศรีลังกา (Sri Lanka) หรือ ลังกา ชื่อเดิมในภาษาอังกฤษ คือ ซีลอน (Ceylon) เป็น ประเทศที่มีประวัติศาสตร์การต่อสู้ทางการเมือง ที่มีศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยมาตั้งแต่ยุคก่อน คริสตกาลจนถึงปัจจุบัน ประวัติศาสตร์ศรีลังกาเกี่ยวเนื่องอย่างใกล้ชิดกับความรุ่งเรืองและความ เสื่อมของพุทธศาสนา บันทึกโบราณได้เชื่อมโยงเหตุการณ์ทางศาสนาเข้ากับประวัติศาสตร์ของ ประเทศ พุทธศาสนาที่นำเข้ามาในลังกาโดยมหินทะเถระนั้นได้เจริญรุ่งเรือง และเปลี่ยนประเทศนี้ ให้กลายเป็นศูนย์กลางทางศาสนาที่สำคัญ^{๙๙}

ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น พระจักรพรรดิอโศกมหาราชแห่งอินเดีย ได้ทรงปฏิรูป พระพุทธศาสนาโดยอุปถัมภ์ให้ โมคคลีบุตรติสสะเถระ (Moggaliputtatissa) ทำการปฏิรูป พุทธศาสนา (๓๐๗ ปีก่อนคริสตศักราช) และทรงส่งมหินทะเถระ (Mahinda) พระโอรส ไปยัง ศรีลังกา เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น ตรงกับรัชสมัยพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ (Devanampiyatissa) (๓๐๗-๒๖๗ ปีก่อนคริสตศักราช) กษัตริย์องค์ที่ ๗ แห่งอนูราชปุระ (Anuradhapura) ในศรีลังกา

คณะธรรมทูตของพระมหินทะได้รับการต้อนรับอย่างอบอุ่นจากพระเจ้า เทวานัมปิยติสสะ และชาวศรีลังกามีประชาชนจำนวนมากขออุปสมบท รวมถึงพระเจ้าแผ่นดินก็ ทรงโปรดให้มีการสร้างวิหารและศาสนสถานเป็นอันมาก รวมถึง พระราชินีอนุลาเทวี (Anuladevi)

^{๙๙} ทวีวัฒน์ ปุณฺณทริวิวัฒน์, “หน้าต่างความจริง: พุทธศาสนากับสังคมการเมืองในศรีลังกา”,

ได้ทรงส่งราชทูตเพื่อทูลขอภิกษุณีสังฆมิตตา (Sanghamitta) ราชธิดาของพระเจ้าอโศกแห่งอินเดีย มาอุปสมบทให้แก่ผู้หญิงลังกา อันเป็นจุดเริ่มต้นของภิกษุณีในศรีลังกา

ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๑ พุทธศาสนาใน ศรีลังกาอยู่ในยุคเสื่อม อันเกิดจากการ รุกราน อย่างต่อเนื่องจากอินเดียได้ และอีกส่วนหนึ่งจากการแย่งชิงอำนาจกันเองในหมู่ผู้นำชาวสิงหล เมื่อ ฝ่ายทมิฬได้รับชัยชนะ พุทธศาสนาก็ถึงจุดเสื่อมถอย ทำให้สถาบันภิกษุณีสูญหายไป และสถาบัน ภิกษุก็เกือบจะสูญสิ้น การต่อสู้ครั้งนี้เป็นการต่อสู้ที่ดุเดือดนองเลือดรุนแรงที่สุดในประวัติศาสตร์ ศรีลังกา มีการใช้ช้าง ม้า และยุทธวิธีทุกประการที่คิดได้ในยุคนั้น ที่น่าสนใจคือ ประวัติศาสตร์ได้ บันทึกเป็นครั้งแรกว่า มีการนิมนต์พระสงฆ์ ๕๐๐ รูป เดินทางร่วมไปในกองทัพด้วย เนื่องจากทหาร ศรัทธาในศาสนาพุทธมาก

เมื่อพระเจ้าวิชัยพาหุที่ ๑ (Vijayabahu I) ปราบฝ่ายทมิฬได้สำเร็จ ใน ค.ศ. ๑๑๖๑ และ ขึ้นสู่อำนาจที่เมืองโปโลนนะรุวะ (Polonnaruwa) ทรงประสงค์จะฟื้นฟูพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ แต่ขณะนั้นไม่มีพระสงฆ์เพียงพอ พระองค์จึงทรงนิมนต์พระสงฆ์ ๒๐ รูป จากภาคใต้ของพม่า มาร่วมประกอบพิธีอุปสมบท เพื่อจัดตั้งคณะสงฆ์ศรีลังกาขึ้นมาใหม่

สิ้นรัชสมัยของพระเจ้าวิชัยพาหุที่ ๑ ศรีลังกาได้ถดถอยเข้าสู่ห้วงแห่งความสับสนและ ปั่นป่วนที่ยาวนาน ทำให้วินัยของสงฆ์หย่อนลง คณะสงฆ์เกิดเรื่องอื้อฉาวจนนำไปสู่การลา ลิกขาเป็นอันมาก นับจากปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ เป็นต้นไป การแย่งชิงอำนาจภายในทำให้ โปรตุเกสและชาวต่างชาติอื่นๆ เข้ามามีบทบาทใน ศรีลังกามากขึ้น ในที่สุด ศรีลังกาก็ตกเป็น อาณานิคมของตะวันตกยาวนาน โดยโปรตุเกสยึดครองศรีลังกาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๑๓๗-๒๒๐๑ โดยมี ข้าหลวง ๑๙ คน ทำหน้าที่ปกครองกว่า ๖๔ ปี ฮอลันดาปกครองตั้งแต่ พ.ศ. ๒๑๘๓-๒๓๓๙ โดยมี ข้าหลวง ๓๓ คน ทำหน้าที่ปกครองกว่า ๑๕๖ ปี ส่วนอังกฤษปกครองระหว่าง พ.ศ. ๒๓๔๑-๒๔๙๑ โดยมีข้าหลวง ๒๙ คน ทำหน้าที่ปกครองกว่า ๑๕๐ ปี รวมทั้งสิ้น ๓๗๐ ปี ซึ่งรองศาสตราจารย์ ชูศักดิ์ ทิพย์เกสร กล่าวว่า ศรีลังกาอยู่ภายใต้การปกครองของชาวต่างชาติเป็นเวลา ๔๔๑ ปี คือ เป็นเมืองขึ้นของโปรตุเกส ๑๕๒ ปี ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๐๔๘-๒๒๐๐ ของฮอลันดา ๑๓๗ ปี ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๒๐๑-๒๓๓๘ และของอังกฤษ ๑๕๒ ปี ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๓๙-๒๔๙๑^{๒๐}

ปี ค.ศ. ๑๕๑๗ โปรตุเกสเป็นยุโรปชาติแรก ที่เข้ามาปักหลักที่เมืองท่าโคลอมโบ (Colombo) และได้ยื่นข้อเรียกร้องมากมายกับกษัตริย์ศรีลังกาจนนำไปสู่การสู้รบหลายครั้ง เมื่อไม่ สามารถต่อสู้กับโปรตุเกสได้ ศรีลังกาจำต้องยอมจำนนและจ่ายค่าชดเชยสงครามให้แก่โปรตุเกส

^{๒๐} ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศศรีลังกา, (สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์: กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๕), หน้า ๕๐๑.

สงครามและการสู้รบยังคงดำเนินอย่างต่อเนื่องเป็นเวลาอีก ๑๐๐ ปี โปรตุเกสจึงสามารถยึดเมืองท่าสำคัญทั้งหมดบนเกาะศรีลังกาได้

กองเรือของโปรตุเกสไม่เพียงแต่บรรทุกสินค้ามาเท่านั้น แต่ยังบรรทุกกองทหารและบาทหลวงที่ตั้งใจจะมาเปลี่ยนคนพื้นเมืองให้หันมานับถือคาทอลิกอีกด้วย จุดมุ่งหมายนี้บรรลุความสำเร็จเมื่อกษัตริย์สิงหล ซึ่งมีพระนามว่า ธรรมะปาละ ดอน จวน (Dhamapala Don Juan) ได้เข้ารีตนับถือศาสนาคริสต์ในปี ค.ศ. ๑๕๔๒ ภายใต้การปกครองของโปรตุเกส พุทธศาสนาถูกบ่อนทำลายเป็นอันมาก วัด พระพุทธรูป และแม้แต่พระพุทธรูปบาทบนเขาสุมนา (Sumana) ก็ถูกทำลาย เพื่อปูทางไปสู่การสร้างสิ่งก่อสร้างทางศาสนาอย่างใหม่ ขณะเดียวกันกษัตริย์ที่เมืองแคนดี้ (Kandy) พระองค์หนึ่งซึ่งนับถือศาสนาพราหมณ์ก็ทรงจับพระภิกษุและสามเณรลี้กเป็นจำนวนมาก พร้อมทั้งสิ่งทำลายเจดีย์ วิหาร และพระไตรปิฎก ศรีลังกาได้สูญเสียคณะสงฆ์อีกครั้งที่สอ

ในปี ค.ศ. ๑๖๕๗ ชาวดัตช์เข้ามาแทนที่โปรตุเกส แต่ไม่เข้ามาทำลายพุทธศาสนา จึงมีความสัมพันธ์ที่ดีกับพลเมืองท้องถิ่น ภายใต้การปกครองของดัตช์ พุทธศาสนาได้ฟื้นตัวขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เมื่อพระภิกษุสงฆ์จำนวน ๓๐ รูป จากยะไข่ (Yakai) หรืออารข่าน (Arakan) ได้นำการอุปสมบทกลับเข้ามาในอาณาจักรแคนดี้ ในปี ค.ศ. ๑๖๘๗

ต่อมา ศรีลังกาขาดแคลนพระสงฆ์อีกครั้งที่สาม เหลือเพียงสามเณรจำนวนหนึ่งเท่านั้น สามเณรสรณังกร (Saranangara) ได้แนะนำให้กษัตริย์ลังกาทูลขอพระสงฆ์จากพระเจ้าบรมโกษฐ์แห่งอยุธยา ภายใต้การนำของพระอุปาลี (Upali) คณะสงฆ์สยามได้ลงเรือสินค้าชาวดัตช์ และเดินทางมาถึงแคนดี้ เพื่อประกอบพิธีอุปสมบทในปี ค.ศ. ๑๗๕๓ นับเป็นการตั้งสยามนิกาย หรือสยามวงศ์ขึ้นเป็นครั้งแรกในศรีลังกา และรุ่งเรืองสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

พ.ศ. ๒๓๓๘ เกิดมหาสงครามในยุโรป อังกฤษที่ยึดครองอินเดียอยู่จึงถือโอกาสที่ฮอลันดา หรือดัตช์ที่กำลังวุ่นวายเข้ายึดลังกาที่เป็นดินแดนในอาณานิคมของดัตช์ พระเจ้าราชาธิราชสิงหะจึงเข้าเป็นพันธมิตรกับข้าหลวงอังกฤษแห่งมัทราส (Madras) ต้นปี ค.ศ. ๑๗๙๖ พันเอกสจวร์ต (Colonel Stuart) ได้ยกกองทัพยึดโคลัมโบได้และข้าหลวงดัตช์ได้ยอมจำนนด้วยการทำสนธิสัญญากับพันเอกสจวร์ตในวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๗๙๖ ธงชาติอังกฤษก็ปลิวไสวเหนือป้อมปราการเมืองโคลัมโบ หลังจากนั้น ๒ ปี พระเจ้าราชาธิราชสิงหะได้สวรรคต อัครเสนาบดีพิลิมาตาลาวะ (Pilima Talauvé) ได้เสนอให้พระนัดดาพระชนมายุ ๑๘ พรรษา ของพระมหาลี้ขึ้นครองราชย์เป็นพระเจ้าศรีวิกรมราชสิงหะ

อัครเสนาบดีนั้นมิจิตคิดคดที่ต้องการจะขึ้นครองราชย์แทนจึงได้แอบเจรจากับ
 เฟรเดริก นอร์ธ (Frederick North) ข้าหลวงอังกฤษคนแรกที่ปกครองลังกา ซึ่งก็ให้การสนับสนุน
 อัครเสนาบดีเป็นอย่างดี ทำให้พระเจ้าศรีวิกรมราชสิงหะทรงตกอยู่ในอันตรายและทรงเสียพระทัย
 ที่ไม่อาจทำอะไรได้ จึงทรงเสวยแต่น้ำจืดจนเสีพระสติเพื่อให้ทรงลืมความโศกเศร้า ต่อมา นอร์ธ
 ได้ช่วยอัครเสนาบดีปิลิมะด้วยการก่อจลาจลขึ้นทั่วประเทศ เพื่อเป็นข้ออ้างของอังกฤษในการ
 ประกาศสงครามรุกรานแคนดิยัน แต่นอร์ธได้ออกจากลังกา

ในปี ค.ศ.๑๘๐๕ โรเบิร์ต บราวน์ริก (Robert Brownrigg) ได้เป็นข้าหลวงคนต่อมา
 อัครเสนาบดีปิลิมะถูกจับในปี ค.ศ.๑๘๑๒ ในข้อหาหลบปลงพระชนม์พระเจ้าแผ่นดิน
 แอแฮเลโปละ (Ehalepola) หลานของอัครเสนาบดีปิลิมะได้ดำรงตำแหน่งต่อ และได้ดำเนินการที่
 จะก่อกบฏเช่นกัน แต่ความทราบถึงหูของพระเจ้าศรีวิกรมราชสิงหะเสียก่อน ภรรยาและลูกของ
 อัครเสนาบดีแอแฮเลโปละ รวมถึงผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับลัทธิถูกฆ่าอย่างทารุณ
 อัครเสนาบดีแอแฮเลโปละ จึงได้ร้องขอความช่วยเหลือจากอังกฤษจนทำให้อังกฤษ
 ยกทัพมาเมืองหลวงในเดือนมกราคม ค.ศ.๑๘๑๕ และภายใน ๒-๓ สัปดาห์ก็สามารถควบคุม
 พระเจ้าศรีวิกรมราชสิงหะได้ ในวันที่ ๒ มีนาคม ค.ศ.๑๘๑๕ ณ บริเวณท้องพระโรงเมืองแคนดิ
 พระองค์จึงทรงยอมยกพระราชอาณาจักรให้เป็นเมืองขึ้นของราชอาณาจักรอังกฤษตั้งแต่นั้น
 เป็นอันสูญสิ้นเอกราชกว่า ๒,๓๕๘ ปี โดยทุกอย่างอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ มีเพียง
 พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเท่านั้นที่ได้รับการคุ้มครอง หลังเกิดความพยายามที่จะต่อสู้เพื่อ
 กอบกู้อิสรภาพบ้าง แต่เพียง ๒-๓ ปี หลังจากนั้นทุกอย่างก็เข้าสู่ความสงบ อังกฤษจึงได้ใช้
 ทรัพยากรทุกอย่างเพื่อพัฒนาศรีลังกาทั้งในด้านการก่อสร้างถนน การเปิดเศรษฐกิจเสรี การปรับ
 พื้นที่ดินเขาและป่าไม้เพื่อการเพาะปลูกกาแฟ ฯลฯ การพัฒนาประชากร การจัดเก็บภาษีเพื่อ
 พัฒนาการเกษตรและอุตสาหกรรม รวมถึงการสนับสนุนในการด้านศาสนาและการศึกษา
 ระยะแรกที่อังกฤษได้ปกครองลังกานั้นไม่ได้เสียเวลาเลห์เพทุบายที่นักบวชของ
 โปรตุเกสและฮอลันดาเคยหวานล้อมด้วยอำมิสไว้ ในปี พ.ศ.๒๓๔๙ สมัยข้าหลวงทอมัส เมตแลนด์
 (Thomas Maitland) ได้ยกเลิกกฎหมายเกี่ยวกับคริสต์ศาสนิกายโรมันคาทอลิกที่ฮอลันดาเคย
 ทำไว้ แต่จากปี ค.ศ.๑๘๕๐ เป็นต้นมา ก็ไม่มีการเปลี่ยนแปลงใดๆ ชาวพุทธยังเป็นชนชั้นล่าง
 เหมือนเดิม แม้แต่เด็กแรกเกิดก็ไม่มีสิทธิจดทะเบียนตามกฎหมาย ถ้ายังไม่ทำพิธีรับศีลจุ่มเสียก่อน
 พวกบาทหลวงปฏิเสธที่จะทำพิธีคู่แต่งงานให้สาวสาว หากยังไม่ผ่านการเข้ารีตเสียก่อน ประชาชน
 จึงเข้าใจว่าการเข้ารีตเป็นคริสต์บ่งบอกถึงความแตกต่างของชนชั้น และการเป็นคริสต์มิใช่มี
 ความสำคัญเพียงเพื่อความสุขในโลกหน้าเท่านั้น แต่เป็นพันธสัญญาสำหรับชีวิตในโลกนี้อีกด้วย

การเปิดเสรีให้คริสต์ศาสนาทุกลัทธินิกายทำให้เกิดความวุ่นวายในการทำงานของพวกมิชชันนารีหลายกลุ่ม นิกายแบปติสต์ (Baptists) เริ่มเข้ามาศรีลังกาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๓๕ ตามด้วยนิกายเวสเลียน เมธอดิสต์ (Wesleyan Methodist) ในพ.ศ. ๒๓๕๗ นิกายอเมริกัน เข้ามาเมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๙ และนิกายเชิร์ชออฟอิงแลนด์ (Church of England) เข้ามาเมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๑ นิกายเหล่านี้ทั้งหมดได้รับการสนับสนุนด้วยดีจากรัฐบาลทั้งในลังกาและอังกฤษ^{๒๑}

หลังจากเห็นสนธิสัญญากับอังกฤษในวันที่ ๒ มีนาคม ค.ศ. ๑๘๑๕ ราชวงศ์สิงหลก็ถึงคราวจบลง พิธีกรรมในวันวิสาขบูชาของราชวงศ์สิงหลครั้งสุดท้ายจัดขึ้นปี ค.ศ. ๑๘๑๔ อย่างไรก็ดีตาม ในช่วงระยะเวลาที่อังกฤษปกครองได้แสดงความกระตือรือร้นในการรักษาพระเชี้ยวแก้วเป็นอย่างมาก ตัวอย่างเช่น มีคนเสียชีวิตคนหนึ่งพยายามฆ่าตัวตายข้ามหน้าวัดพระธาตุเชี้ยวแก้ว ในวันที่ ๒๒ มีนาคม ค.ศ. ๑๘๑๕ จอห์น ดอยลี (John D'Oyly) ผู้เป็นตัวแทนของรัฐบาลได้สั่งทหารย้ายคนเสียชีวิตผู้นี้ออกไปจากบริเวณวัดพระธาตุเชี้ยวแก้วทันที ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม ค.ศ. ๑๘๑๕ จอห์น ดอยลี พยายามที่จะอัญเชิญพระเชี้ยวแก้วกลับมายังวัดที่แคนดี้ ในที่สุดจึงมีการอัญเชิญพระเชี้ยวแก้วในเวลา ๑๐ โมงเช้า ของวันที่ ๒๔ เมษายน ค.ศ. ๑๘๑๕ หลังจากที่พระเชี้ยวแก้วได้ประดิษฐานที่วัดในแคนดี้แล้ว รัฐบาลอังกฤษได้แต่งตั้งข้าหลวงแคนดี้ให้เป็นผู้ดูแลพระเชี้ยวแก้วโดยให้ทหารหลายคนคุ้มครองพระเชี้ยวแก้วตลอดเวลา อังกฤษให้ความสำคัญเพราะรู้ว่าการปกป้องดูแลพระเชี้ยวแก้วนั้นเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับความมั่นคงด้านการบริหารปกครองในลังกา วันที่ ๒ มีนาคม ค.ศ. ๑๘๑๕ เซอร์โรเบิร์ต บราวน์ริก (Sir Robert Brownrigg) ในฐานะตัวแทนของพระเจ้าจอร์จที่ ๓ ได้ทำพิธีรินน้ำสุ่มีพระมหากษัตริย์และอัคริยะตามประเพณีพระพุทธศาสนาของชาวสิงหล ในวันที่ ๒๙ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๘๒๘ ซึ่งตรงกับวันวิสาขบูชาได้มีการจัดแสดงพระเชี้ยวแก้วเป็นครั้งแรกหลังจากรัชสมัยของพระเจ้ากิริติศรีราชสิงหะในปี ค.ศ. ๑๘๔๗

รัฐบาลอังกฤษได้ดูแลพระเชี้ยวแก้วภายหลังเหตุการณ์จลาจลในปี ค.ศ. ๑๘๔๘ รัฐบาลอังกฤษจึงเป็นผู้ดูแลพระธาตุเอง และเมื่อทุกอย่างกลับเป็นปกติ การดูแลพระเชี้ยวแก้วก็กลับมาสู่ส่วนกลางอีกครั้ง โดยมอบหมายให้เป็นหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ของวัดมัลวัตตะ และอัคริยะและอุบาสกนิละแม ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา อังกฤษก็ไม่เคยแทรกแซงเรื่องนี้อีกเลย^{๒๒}

^{๒๑} ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์, อ้างแล้ว, หน้า ๕๐๒.

^{๒๒} Wijeyadasa Rajapakse, *The Majestic Chronicle of Sri Dalada: The Annals of the Sacred Tooth Relic of the Buddha*, (Nugegoda, Sri Lanka: Wijeyadasa Rajapakse, 2009.), pp. 81-93.

ก่อนหน้านี้ วัดคือโรงเรียนตามหมู่บ้าน พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นครูสอนวิชาทั้งทางโลก และทางธรรม แต่เมื่อพวกคริสต์โรมันคาทอลิกครองเมืองนานเกือบสองร้อยปี ระบบการศึกษาได้เกิดความยุ่งเหยิง แม้ว่าโรงเรียนวัดยังคงมีอยู่เหมือนเก่าก่อน แต่ก็อยู่ในภาวะล่อแหลม เนื่องจากมิชชันนารีเข้ามามีบทบาททางการศึกษาแทนที่พระสงฆ์ โรงเรียนได้รับการสนับสนุนจากกองทุน และงบประมาณของรัฐบาล โดยไม่ได้ประกาศเป็นทางการว่าเป็นของชาวคริสต์ แต่นักเรียนต้องแสดงความภักดีต่อพระเจ้าทุกเช้าเย็น นักเรียนเหล่านั้นจึงไม่มีโอกาสเข้าร่วมพิธีกรรมตามศาสนาของตน พวกมิชชันนารีได้ดำเนินการแทรกซึมบั่นทอนความเชื่อของศาสนาบนเกาะลังกา จากนั้นชักชวนลูกหลานลังกาให้เอาอย่างจารีตของชาวคริสต์ เมื่อความเข้าใจผิดต่อศาสนาเดิมเกิดขึ้น การต่อต้านย่อมเกิดขึ้น เมื่อเชื่อว่าศาสนาเดิมเป็นความเชื่อผิดจึงต้องการความจริงอย่างอื่น แทนที่^{๒๓}

เนื่องจากศรีลังกาในยุคนั้น ชาวพุทธถูกกดขี่เข้มแข็งทั้งโดยตรงและโดยอ้อม จนหลายคนแม้เป็นชาวพุทธก็ไม่กล้าที่จะแสดงตนว่าเป็นพุทธศาสนิกชน ทางด้านการเมืองเนื่องจากอำนาจการบริหารอยู่ในการปกครองของอังกฤษ จึงเป็นไปได้ยากที่ชาวพุทธจะมีสิทธิ์มีเสียง แม้แต่ในวงข้าราชการตำแหน่งดีๆ ก็จะถูกสงวนไว้ให้แก่ชาวคริสต์ ทำให้ชาวพุทธที่หวังก้าวหน้าในอาชีพ จำต้องเปลี่ยนศาสนาที่มีอยู่มีใช้น้อย แม้ในการประกอบอาชีพธุรกิจของเอกชน การเปลี่ยนไปเข้ารีตก็จะช่วยลดปัญหาในการดำเนินงานไม่น้อย พระสงฆ์ได้รับการดูหมิ่นจากวัยรุ่นชาวคริสต์ ยิ่งไปกว่านั้นทางการได้ประกาศห้ามมิให้ชาวพุทธประกอบพิธีกรรมทางศาสนา วันสำคัญในพระพุทธศาสนาถูกยกเลิกมิให้เป็นวันหยุดราชการ เป็นต้น เนื่องจากอังกฤษเป็นผู้ปกครองศรีลังกา ในขณะนั้น นิกายในศาสนาคริสต์ที่มีบทบาทในการโจมตีพระพุทธศาสนาคือนิกายแบปติสต์ ซึ่งเป็นนิกายที่ใช้การเผยแผ่เชิงรุก และเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่าศิษยาภิบาลเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญพิเศษในการใช้วาทศิลป์ มีความสามารถในการอธิบายหลักคริสต์ธรรม ทั้งยังสามารถพูดหักล้างหลักธรรมในศาสนาอื่น ซึ่งเกิดจากการฝึกฝนอบรมเป็นอย่างดี นักสอนศาสนาของนิกายนี้ได้รับการฝึกฝนอบรมเป็นอย่างดี และอย่างเป็นระบบ ในขณะที่นิกายอื่นๆ ต่างเป็นแนวร่วมอย่างแข็งขัน การโจมตีพระพุทธศาสนาจึงเป็นไปอย่างรุนแรงและต่อเนื่อง^{๒๔}

^{๒๓} G.P. Malalasekera, *The Pāli Literature of Ceylon*, (Bharatiya Kala Prakashan: 2010 edition), pp. 294-295.

^{๒๔} เสรี วุฒินิธรรมวงศ์, *ศึกษาประลองปัญญา พุทธ-คริสต์*, (มปท, ๒๕๔๓), หน้า ๗-๒๓.

มีหลักฐานเป็นจดหมายเขียนในเดือนมกราคม ค.ศ.๑๘๐๗ ของข้าหลวงอังกฤษชื่อ เม็ตแลนด์ (Maitland) ถึงผู้บัญชาการทหารชื่อ อีเดน ที่ประจำอยู่เมืองมาทารา ทางใต้ของ ศรีลังกา มีข้อความว่า

“ขอให้ถือเป็นความลับและระมัดระวังยิ่ง สัมพันธภาพระหว่างศาสนาพุทธและปรัชญา ของชาวพุทธในเมืองมาทาราจะต้องถูกทำลาย ในเมืองนี้ พระภิกษุมีอำนาจมากกว่าหัวหน้า หมู่บ้าน ต้องให้แน่ใจว่าหัวหน้าหมู่บ้านทุกคนต้องเป็นคริสเตียน”

หลังจากได้รับเอกราชในปี ค.ศ. ๑๙๔๘ ชาวพุทธหัวรุนแรงที่ถูกปลุกเร้ามานาน ทนการ ปีบคั้นให้เปลี่ยนศาสนาด้วยเล่ห์กลและสิ่งหลอกล่อทางเศรษฐกิจไม่ไหว ได้ออกมาต่อต้านการ เผยแพร่ศาสนาคริสต์อย่างเปิดเผย มีมือบ้นเข้าทำลายโบสถ์และทำร้ายชาวคริสต์หลายครั้ง ในปี ค.ศ.๒๐๐๔ พรรคการเมืองชาวพุทธ ชื่อ พรรคมรดกแห่งชาติ หรือ JHU (Jathika Hela Urumaya) (JHU) ที่มีพระสงฆ์เป็นผู้นำ ได้รณรงค์ผลักดันให้ออกกฎหมายบังคับใช้ศาสนาพุทธเป็นศาสนา ประจำชาติ และให้ถือว่าการเปลี่ยนคนไปนับถือศาสนาอื่นเป็นความผิดอาญา ความพยายามนี้ ยังคงมีอยู่ในทุกวันนี้

พรรค JHU มีปรัชญาต่อต้านการแบ่งแยกประเทศและสงคราม ต้องการให้คนทมิฬ และสิงหลใช้ภาษาเดียวกัน มีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกันทุกแห่งในศรีลังกา ในปี ๒๕๔๙ หนึ่งในผู้นำ พรรค JHU และได้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร คือ พระคุณเจ้าเอลลาวาลา เมตตานันทะเถระ (Ellawela Mettananda Thera) ท่านเป็นภิกษุในสายสยามวงศ์ เคยให้สัมภาษณ์ว่า JHU มิได้ แสวงหาผลประโยชน์ใดๆ ให้ตัวเอง เราต้องการเพียงปกป้องอำนาจอธิปไตยของศรีลังกา ...ตราบ ใดที่ประธานาธิบดียังให้ความสำคัญแก่ข้อเสนอของพรรคเรา และนโยบายที่ท่านได้ประกาศไว้ เรา ก็จะสนับสนุนท่าน เราจะเป็นผู้นำการต่อสู้เพื่อรักษาศรีลังกาให้หลุดจากการขูดหลุมฝังตัวเอง แม้กระทั่งต้องเสี่ยงถึงชีวิต...

ด้วยเหตุที่รัฐธรรมนูญให้เสรีภาพและความสำคัญกับศาสนาพุทธมาก และยังถือว่า พระสงฆ์มีสิทธิทางการเมืองเท่าประชาชนคนหนึ่ง คือ มีหน้าที่ลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง มีสิทธิ์ดำรง ตำแหน่งทางการเมืองได้ ตั้งแต่เป็น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จนถึงประธานาธิบดีปัจจุบัน พระสงฆ์ศรีลังกาจึงมีบทบาททางการเมืองสูงถึงขั้นเล่นการเมืองอย่างเปิดเผย และคงเป็นประเทศ เดียวในโลกที่พระภิกษุเป็นผู้แทนราษฎรได้

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ประเทศศรีลังกา มีประชาชนที่มีความเลื่อมใสในพุทธศาสนาอย่าง แรงกล้ามาตั้งแต่อดีต แต่เมื่อชาวพุทธและพระสงฆ์ถูกกวาดล้างอย่างทารุณ ย่อมเกิดรอยแค้นขึ้น ในใจเป็นธรรมดา แม้จะเป็นพระสงฆ์แต่หากยังไม่บรรลุนิพพานก็ย่อมมีความรู้สึกโกรธแค้น

และต้องการที่จะทำร้ายฝ่ายตรงข้ามกลับคืน จวบจนเมื่อประเทศศรีลังกาได้รับอิสระจากการตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศอังกฤษแล้ว ในช่วงที่มีการฟื้นฟูศาสนา ส่งผลให้พระและพุทธศาสนิกชนหลายคนได้ทำการตอบโต้คืนคนที่นับถือศาสนาคริสต์ (ที่เผยแพร่โดยคนตะวันตก) เช่นเดียวกัน ซึ่งในปัจจุบันถือว่าศรีลังกาเป็นประเทศเดียวในโลกที่พระสงฆ์ได้รับการคัดเลือกให้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สาเหตุที่ทำให้พระสงฆ์ลุกขึ้นมาสมัคร สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร มาจากหลายปัจจัย จากการสัมภาษณ์ของวารสารโพธิ์ (Bodhi Journal) ที่ได้สัมภาษณ์ศาสตราจารย์ วาย กรุณาดาส (Y. Karunadasa) จาก Sri Lanka's Kelaniya University และพระภิกษุ จันทาวิมาลา เถโร (Thero Chandawimala) จากศรีลังกา ซึ่งกำลังศึกษาปริญญาเอกอยู่ที่มหาวิทยาลัยดังกล่าว ได้กล่าวว่า สาเหตุที่พระสงฆ์เดินขบวนเข้าสมัคร สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จำนวนมาก มาจากปัญหาในสังคมที่รัฐบาลไม่ยอมแก้ไขอย่างจริงจัง เช่น ความยากจนของประชาชนที่รัฐบาลทอดทิ้ง ปัญหาคอร์รัปชั่นของนักการเมืองและเจ้าหน้าที่รัฐ ความแตกแยกทางการเมือง ปัญหาผู้ก่อการร้ายพัวพันที่พยายามแยกประเทศ ทำให้ชาวพุทธถูกทำร้ายและสังหารทั้งหมู่บ้านหลายครั้ง ปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่รัฐบาลแก้ไขไม่ได้มานานกว่ายี่สิบปี ชาวบ้านจึงสิ้นหวังในนักการเมือง เพราะเห็นว่ามุ่งเอาแต่ประโยชน์ส่วนตน ส่วนใหญ่มองว่าพระสงฆ์คือผู้มีศีลบริสุทธิ์ เป็นผู้พิทักษ์ศาสนาและประเทศชาติมาตั้งแต่อดีต จึงน่าจะทำงานได้ดีกว่าฆราวาส ชาวพุทธส่วนหนึ่งจึงได้ออกมาเรียกร้องให้พระสงฆ์ทำอะไรสักอย่างเพื่อแก้ปัญหา

จากข้อความดังกล่าวอาจกล่าวได้ว่า ความศรัทธาและความเชื่อมั่นในตัวบุคคลระดับผู้นำของประเทศศรีลังกาอยู่ในภาวะวิกฤติ ผู้คนจึงต้องให้พระสงฆ์ที่มีศีลธรรมมีบทบาทในการปกครองประเทศ แต่อย่างไรปรากฏการณ์ดังกล่าวได้ขัดกับหลักพุทธศาสนาของประเทศไทย โดยในประเทศไทยมีคำสั่งของมหาเถรสมาคม (มส.) เรื่องห้ามพระภิกษุสามเณรเกี่ยวข้องกับการเมือง พ.ศ.๒๕๓๘ ดังนี้ (ข้อ ๔) ห้ามพระภิกษุสามเณรเข้าไปในที่ชุมนุม หรือในบริเวณสภาเทศบาล หรือสภาการเมืองอื่นใด หรือในที่ชุมนุมทางการเมือง ไม่ว่ากรณีใดๆ (ข้อ ๕) ห้ามพระภิกษุสามเณรกระทำการใดๆ อันเป็นการสนับสนุนช่วยเหลือโดยตรงหรือโดยอ้อมแก่การหาเสียง เพื่อการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือสภาเทศบาล หรือสภาการเมืองอื่นใดแก่บุคคลหรือคณะบุคคลใดๆ (ข้อ ๖) ห้ามพระภิกษุสามเณรร่วมชุมนุมในการเรียกร้องสิทธิของบุคคลหรือคณะบุคคลใดๆ (ข้อ ๗) ห้ามพระภิกษุสามเณรร่วมอภิปราย หรือบรรยายเรื่องเกี่ยวกับการเมือง ซึ่งจัดตั้งขึ้นทั้งในวัดและนอกวัด

จึงกล่าวได้ว่า พระสงฆ์ไม่ควรยุ่งกับการเมืองนอกจากการยุ่งเกี่ยวผู้สอนจริยธรรมทางการเมืองเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตามในกรณีเช่นนี้หากมองด้วยทฤษฎีสังคมที่เป็นธรรมแล้ว ผู้วิจัย

มองว่าการกระทำของพระสงฆ์สามารถทำได้ เนื่องจากการทำเพื่อรักษาอิสรภาพของดินแดน และอิสรภาพในการนับถือศาสนาของตน ไม่ได้มีเจตนามุ่งร้าย แทรกแซงเพราะอยากได้ชื่อเสียง หรือหวังผลประโยชน์อื่นใด แต่ในกรณีของพุทธศาสนิกชนอาจต้องใช้เกณฑ์การพิจารณาที่ต่างกันไป เนื่องจากบรรพชิตและฆราวาสถือศีลแตกต่างกัน วิธีการปฏิบัติแตกต่างกัน จึงไม่อาจใช้เกณฑ์เดียวกันในการระบุความเหมาะสมในการมีส่วนร่วมในการทำสงครามที่เป็นธรรม

๔.๔ วิเคราะห์การทำสงครามที่เป็นธรรมในทฤษฎีพุทธจริยศาสตร์เถรวาท

การทำสงครามเกิดขึ้นทุกยุคทุกสมัยและเกี่ยวข้องกับผู้คนทุกเชื้อชาติศาสนา แต่ในบางศาสนา เช่น พุทธศาสนาเถรวาท กลับถือว่าไม่มีสงครามใดเป็นธรรม เพราะทุกสงครามย่อมมีการฆ่าฟัน ไม่ว่าจะตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม เมื่อเกิดการฆ่า บาปย่อมเกิดตามมา แต่อย่างไรก็ตาม พุทธศาสนิกชนก็ไม่สามารถปฏิเสธถึงการมีอยู่และต้องไปข้องเกี่ยวกับสงครามได้ ในส่วนนี้จึงขอ นำเสนอ ๒ แนวคิด ที่ขัดแย้งต่อการทำสงครามที่เป็นธรรม และพออนุโลมให้ทำสงครามที่เป็นธรรมได้

๑. แนวคิดที่ขัดแย้งต่อการทำสงคราม ว่าด้วยเรื่องการทำในศีล ๕ ข้อ ๑

ปาณาติบาต , กุศลกรรมบถ ๑๐ ด้านกายกรรม ว่าด้วยเรื่องอย่าเบียดเบียนร่างกายของท่านผู้อื่น และมรรคมงคล ๘ เรื่อง สัมมาสัมมัตตะ หากอธิบายด้วยเกณฑ์นี้ถือว่าการทำสงครามเป็นสิ่งที่ผิด เพราะการฆ่าผิดในทุกกรณี ในการทำสงครามแม้จะเป็นสงครามที่เป็นธรรมแต่ก็หลีกเลี่ยงการทำร้ายกันไม่ได้ ยิ่งเป็นการฆ่ามนุษย์ ซึ่งถือเป็นสัตว์ประเสริฐยิ่งกว่าสัตว์เดรัจฉานทั้งหลาย ก็ถือว่าผิดหรือบาปมาก ไม่ว่าจะเป็นคนสังหรือลงมือเอง แต่อย่างไรก็ตามต้องนำหลักเจตนาและผลของกรรมมาร่วมพิจารณาด้วย ทั้งนี้ องค์ประกอบความผิดของศีลข้อ ๑ ประกอบด้วย สัตว์มีชีวิต, รู้ว่าสัตว์มีชีวิต, มีจิตคิดจะฆ่าให้ตาย, พยายามฆ่า และสัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น ในกรณีการทำสงครามที่เป็นธรรม ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปการป้องกันตนเองและประเทศชาติ การฆ่าของทหารที่ทำหน้าที่ป้องกันประเทศอาจไม่ได้มีจิตคิดจะฆ่าให้ตาย เพียงแต่ทำไปตามหน้าที่ที่ต้องป้องกันประเทศ เช่นนี้แล้วความหนักเบาของกรรมที่เกิดจากการผิดศีล ข้อ ๑ ก็จะมีน้ำหนักแตกต่างกันไปตามเจตนาและผลสำเร็จ ทั้งนี้ หากพิจารณาถึงความหนักเบาของกรรม (บาป) ที่เกิดขึ้นจากการทำสงคราม ผู้วิจัยเชื่อว่า ผู้ที่มีความผิดมากที่สุดคือ ผู้สั่งการให้มีการทำสงครามรุกราน อันเนื่องมาจากมีเจตนาที่จะแย่งชิงทรัพยากร หรือแสดงแสนยานุภาพของตนเอง และเมื่อสั่งการก็ต้องรับผิดชอบในทุกการฆ่าฟันของผู้รับคำสั่งหรือใต้อาณัติ ส่วนการฆ่าที่ไม่เต็มใจหรือการฆ่าที่ทำไปเพื่อปกป้องประเทศชาติ ไม่ได้มีจิตมุ่งร้ายทำลายชีวิตเพื่อความสะใจ หรือดีใจ แม้ความผิดจะมีแต่ก็เบาบางกว่า ถึงอย่างไรก็ถือว่ายังมีบุญในบางส่วน นั่นคือการได้รักษาประเทศชาติตนเอง

ว่าด้วยการลักทรัพย์กับในศีล ๕ ข้อ ๒ ห้ามลักทรัพย์, กุศลกรรมบถ ๑๐ ด้านกายกรรม ข้อ ๒ ว่าด้วยเรื่อง อย่าเบียดเบียนทรัพย์สมบัติข้าวของของทานผู้อื่น และมรรคมงคล ๘ เรื่อง สัมมาอาชีวะ ส่วนใหญ่การทำสงครามโดยเฉพาะฝ่ายรุกราน กระทำเพื่อแย่งชิงบางสิ่งบางอย่าง จากอีกฝ่ายมาเป็นของตนเอง ไม่ว่าจะด้วยความจำเป็น หรือทำจนเป็นความเคยชิน แต่อย่างไรก็ตามก็ถือว่าผิดศีลข้อ ๒ ทั้งสิ้น ในส่วนของความหนักเบาของกรรมที่เกิดจากการกระทำความผิดกล่าว อาจอธิบายได้เช่นเดียวกับข้อ ๑ คือ หากเป็นการลักทรัพย์เพื่อความจำเป็น เช่น ต้องช่วยเหลือ ประชาชนที่กำลังอดอยากจนแทบไม่มีอะไรจะกิน จึงต้องไปปล้นหรือแย่งชิงมาจากดินแดนที่มีความอุดมสมบูรณ์ ความหนักเบาของกรรม (บาป) ก็จะน้อยกว่าการทำจนเป็นความเคยชิน เป็นต้น ทั้งนี้ ในการทำสงครามในแต่ละครั้งนอกจากลักทรัพย์ ปล้นสะดมแล้ว เรายังเคยได้ยินการ ช่มชู้หรือฉุดคร่าสตรีอันมีเจ้าของอยู่บ่อยครั้ง หากมีเหตุการณ์ดังกล่าวผนวกเข้าไปด้วยก็ถือว่าทำ ผิดศีลข้อ ๓ (พรากบุคคลที่มีเจ้าของ) อีกด้วย แต่อย่างไรก็ดีนิยามของการทำสงครามที่เป็นธรรม คือการทำสงครามแต่พอดี ไม่รุกรานจนเกินเหตุ เหตุการณ์ที่ยกตัวอย่างมา จึงน่าจะเกิดกับฝ่ายที่ ทำสงครามรุกรานมากกว่า ทั้งนี้ยังมีอีกตัวอย่างที่น่าสนใจ กล่าวคือ เรายังเคยได้ยินประโยคที่ว่า ปล้นคนรวยที่ไม่มี ความชอบธรรม เามาแจกจ่ายให้ชาวบ้านที่โดนกดขี่ข่มเหง เป็นสิ่งที่ทำได้ หรือไม่ว่าไร หากมองในแง่มุมมองของทฤษฎีประโยชน์นิยมและสิทธิมนุษยชนแล้ว ถือว่าหากทำเพื่อ ประโยชน์ส่วนรวมแล้วถือว่าทำได้ แต่ในทางพุทธจริยศาสตร์ถือว่าเป็นบาปเนื่องจากการ ลักทรัพย์ แต่ผลกระทบที่เกิดขึ้นก็เบาบางลดน้อยลงไปตามเจตนา

๒. แนวคิดที่อนุโลมการทำสงคราม สำหรับแนวคิดอนุโลมในการทำสงครามจะขอก กล่าวถึงเฉพาะวิธีฆราวาสเท่านั้น เนื่องจากวิธีของบรรพชิตหรือนักบวชจะมุ่งเน้นความหลุดพ้นใน เชนโลกุตตระ ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องทางโลก และไม่สามารถมีส่วนร่วมในสงครามได้เลย เนื่องจาก ผิดพระวินัย

สำหรับวิธีฆราวาสนั้น แม้พุทธจริยศาสตร์เถรวาทไม่ได้กล่าวถึงความเป็นธรรมหรือ สนับสนุนการทำสงคราม แต่กระนั้นก็ได้ปฏิเสธ สำหรับทรรณะของผู้วิจยมองว่า แม้จะไม่ สามารถกล่าวได้ว่า พุทธศาสนาสับสนุนการทำสงคราม หรือมีการทำสงครามที่เป็นธรรมใน ทรรณะพุทธจริยศาสตร์ แต่ก็สามารถอธิบายได้ในอีกมุมมองหนึ่ง นั่นก็คือ ความชอบธรรมในการ ทำสงคราม โดยพิจารณาจากเจตนาและความจำเป็นตามหน้าที่ ซึ่งก็คือ “การมีเจตนาไม่เป็น อกุศล” ผู้วิจยถือว่าหลักการดังกล่าวมีความชอบธรรม หรือเป็นความจำเป็นในการกระทำ เช่น ทหารได้รับคำสั่งจากผู้บังคับบัญชาให้ออกรบ เพื่อป้องกันประเทศชาติและประชาชน เพื่อต้อง เผชิญหน้ากับศัตรูที่มีอาวุธและหมายมั่นที่จะบุกทำลายชีวิตของผู้อื่น ทหารจำเป็นต้องปกป้อง

ประเทศชาติและชีวิตตนเอง ซึ่งอาจนำไปสู่การฆ่าศัตรู ด้วยไม่มีทางเลือกอื่นจึงจำเป็นต้องลงมือฆ่า เพราะหากไม่ทำเช่นนั้นก็จะทำให้ประชาชนห้ำหั่นคนต้องเสียชีวิต การกระทำดังกล่าวจึงถือว่าไม่ได้มีเจตนาร้ายที่จะฆ่า เป็นการกระทำตามหน้าที่ เพื่อปกป้องส่วนรวมและถือเป็นมาตรการสุดท้าย แต่กระนั้นก็ต้องยอมรับว่า การกระทำดังกล่าวหลีกเลี่ยงการเกิดกรรมไม่ได้ เพราะทุกการกระทำในพุทธศาสนาเถรวาทย่อมเกิดกรรมเสมอ

อย่างที่ได้อธิบายมาแล้วว่า สงครามย่อมนำมาซึ่งความสูญเสียในชีวิต ทรัพย์สิน ดินแดน และอธิปไตย หลักธรรมที่เกี่ยวข้องมากที่สุดคงหนีไม่พ้นศีล ๕ ข้อ ๑ คือ การห้ามฆ่าสัตว์ เช่นเดียวกับกุศลกรรมบถ ๑๐ ที่ว่าด้วยเรื่องกายกรรม ข้อที่ ๑ ที่บอกว่า “อย่าเบียดเบียนร่างกายของท่านผู้อื่น คือ อย่าฆ่า อย่าฟัน อย่าทุบ อย่าตีร่างกายของท่านผู้อื่นโดยที่สุด เว้นถึงสัตว์เดรัจฉานได้ยิ่งเป็นการดี” หากพิจารณาหลักธรรมดังกล่าวถือว่า ไม่ควรมีการฆ่ากันทุกกรณี เพราะทุกการฆ่าก่อให้เกิดบาป ไม่มีการฆ่าไหนที่เป็นธรรม หรือชอบธรรม แต่อย่างไรก็ดีในการปกครองรัฐจำเป็นต้องมีทหารหรือผู้ที่ทำหน้าที่ปกป้องดูแลแผ่นดินและประชาชน ถึงแม้ในหน้าที่ของทหารจะไม่ได้ระบุให้มีการฆ่า แต่การฆ่าก็ย่อมเกิดขึ้นได้บ่อยครั้ง ผลที่เกิดจากการฆ่า (กรรม) ย่อมแตกต่างกันตามเจตนา คนที่มีเจตนาในการฆ่าย่อมบาปกว่าคนที่ฆ่าเพราะไม่เจตนา เช่นเดียวกับการฆ่าคนที่มีความผิดย่อมบาปกว่าการฆ่าคนถือศีล เป็นต้น ดังกล่าวอาจกล่าวได้ว่า ในกรณีที่การฆ่านั้นเกิดขึ้นเนื่องจากความจำเป็น เช่น ต้องป้องกันตนเอง ป้องกันประเทศชาติ และไม่มีจิตคิดร้าย รวมถึงยังมีความเมตตากรุณาต่อศัตรู (เบญจธรรมข้อที่ ๑) หากเป็นเช่นนั้นย่อมถือว่าการทำสงครามนั้นมีความชอบธรรม แม้การฆ่าจะไม่ถูกต้องตามหลักพุทธศาสนาเถรวาท แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่พึงกระทำเนื่องจากไม่มีจิตคิดร้าย ไม่มีเจตนา และหยุดยั้งการทำร้ายคนอื่น ซึ่งหากไม่ฆ่าผลที่ตามมาอาจเสียหายกว่า แต่อย่างไรก็ตามในทางพุทธศาสนาเถรวาท ถือว่าการฆ่าผิดทุกกรณี แต่จะมากหรือน้อยก็ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขความเข้มข้นของเจตนาของการฆ่า

เจตนาเป็นเรื่องมโนกรรม ซึ่งในกุศลกรรมบถ ๑๐ ได้กล่าวถึงด้านมโนกรรมไว้ ๓ ประการคือ ๑.ให้ระวังเจตนากรรม ให้สัมประยุตต์ด้วยเมตตาอยู่เสมอ ๒.ให้ระวังเจตนากรรม ให้สัมประยุตต์ด้วยกรุณาอยู่เสมอ และ ๓.ให้ระวังเจตนากรรม ให้สัมประยุตต์ด้วยมุทิตา และอุเบกขาอยู่เสมอ หากผู้ใดที่มีหลักธรรมนี้ประจำใจก็จะไม่คิดก่อสงคราม เพราะคนที่มีความเมตตาจะไม่ลุอำนาจแห่งโลภะ ไม่อยากได้อะไรสิ่งอื่นใดอันมีเจ้าของแล้ว เป็นต้น ส่วนผู้ที่ตกอยู่ในสภาพของผู้ป้องกัน ก็ต้องระวังอย่าให้โทสะเข้าครอบงำจนขาดสติ เป็นต้น

อาชีพที่เกี่ยวข้องกับการฆ่ามีหลายอาชีพ ไม่ว่าจะเป็นทหาร ตำรวจ หรือแม้แต่ผู้พิพากษาเองก็ตาม แต่ในการทำสงครามอาชีพที่เกี่ยวข้องด้วยมากที่สุดคือ ทหาร ซึ่งอาชีพทหาร

ถือเป็นสัมมาอาชีวะ ตามหลักมรรคมีองค์ ๘ ในรายละเอียดของอาชีพไม่ได้บอกว่าทหารต้องไปฆ่าใคร แต่ด้วยการปฏิบัติหน้าที่ป้องกันประเทศชาติ จึงหลีกเลี่ยงการฆ่าได้ยาก ดังนั้น ทหารที่จะมีความชอบธรรมในการทำสงครามจำเป็นต้องมีโนธรรมและเคร่งครัดในกฎของการทำสงคราม โดยต้องแยกแยะระหว่างศัตรูและพลเรือน บุคคลกลุ่มไหนที่ห้ามฆ่า เช่น แพทย์ คนที่ปราศจากอาวุธ ฯลฯ โดยไม่ให้อารมณ์ความรู้สึกเกลียดชังเข้ามาเป็นตัวกำหนด การฆ่าต้องเป็นมาตรการสุดท้าย รวมถึงการเลือกใช้อาวุธต้องไม่ทารุณโหดร้ายเกินความจำเป็น ในส่วนของการปฏิบัติหน้าที่ตามคำสั่ง กับหลักมโนธรรมที่เป็นข้อถกเถียงและยังหาข้อสรุปอย่างเป็นทางการไม่ได้ว่า ทหารควรยึดมั่นในคำสั่งอย่างเคร่งครัดและห้ามปฏิเสธ หรือควรเชื่อมโนธรรมของตนเอง สำหรับผู้วิจัยเองถือว่า หลักมโนธรรมต้องมาก่อน เช่น ผู้บังคับบัญชามีคำสั่งให้ฆ่าพลเรือนผู้บริสุทธิ์ที่ปราศจากอาวุธ หากเป็นเช่นนั้นทหารต้องคำนึงถึงมโนธรรมก่อนคำสั่งของผู้บังคับบัญชา ไม่เช่นนั้นแล้วการกระทำดังกล่าวก็ไม่ถือว่ามี ความชอบธรรม

สำหรับการฆ่าในพุทธศาสนาเถรวาทอาจไม่ได้คำนึงว่าจะเป็นการฆ่าทั่วไป หรือการฆ่าในยามสงคราม แต่สิ่งที่ทำให้ต่างคือ เจตนาและหลักการวินิจฉัยมากกว่า เช่น ไม่มีเจตนา หรือมีเจตนาที่จะป้องกันตัวเอง ย่อมบาปน้อยกว่ามีเจตนาที่จะทำร้ายเพราะความเกลียดชัง หรือการฆ่ามนุษย์บาปมากกว่าการฆ่าสัตว์เดรัจฉาน เนื่องจากมนุษย์มีคุณมากกว่า เป็นต้น

